

ՔՐԻՐԱԿԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏ

Ազգային, Դիտական, Գրական եւ Քաղաքական

ԻԱ. ՏԱՐԻ — ԹԻԻ 49

II

6 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1903

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Մճածումներ

Ծաղրելը դատել չի

Հայ մեկնիչներ . — Մեկնութիւն Մաքեռոսի (Շնոր-
հալի-Պոլոզ)

Մրցանակ շահող նորավկայր

«Եղեռնական Վայրկեանին»

Հեղքերդ Սբեհար . — Մահը . — Իր Խնաստասիրա-
կան Դրութիւնը

Բնութիւնը եւ Մարդը

Բանաստեղծութիւններ

Նիւթին Ձեռքը

Տեղեւարսիք

Օրումն Կեանքին

Ձեռնադրութիւն մը Ամասիոյ մէջ

ՄՈՒՇԵՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԲԱԲԳԷՆ ՎԱՐԴ

ԹԻԻ 3

ԱՐՄ .

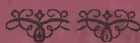
Ս . ԱՊՈՒՆԱ

ԼԵԻՈՆ-ՄԵՍՐՈՊ

ԱԿԻԻԼԻՆԷ

ՌՈՄԱՆ . Խ .

Հ . Խ .



Հատը 40 փարա

ՏՊԱԳՐ . ՆՇԱՆ Կ . ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

ԿԵԱՆՔԻ ՎՏԱՆԳՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

Դեղագործութիւնը իր արուեստական ու քիմիաբանական կրկնակ բարդութիւնովը՝ ամենադժուար արուեստներէն մէկը դարձած է հիմա :

Դեղագործութեան մէջը առաջնակարգ պայմաններ են , արուեստի յաջողակութիւնը եւ դեղերու թարմութիւնը ու հարազատութիւնը :

Շա՛տ քիչ դեղարաններ կան որ՝ կը լրացնեն դեղագործութեան պէս փափուկ արուեստի մը աս պայմանները :

Ու յայտնի է թէ , աս պայմաններուն չգոյութիւնովը պատրաստուած դեղ մը ի՛նչ չարիքներ կրնայ գործել հիւանդին վրայ , զայն առողջացնելու փոխարէն ա՛լ աւելի վատթարացնելով , եւ , երբեմն մինչեւ մահուան զուռը փոխադրելով :

* * *

Քատըքէօյ , Նաւամատոյցի ճամբուն վրայ հիմնուած հանրածանօթ

ԾԻԻՔՐԱՆ ԴԵՂԱՐԱՆԸ

իր կանոնաւոր կազմակերպութիւնովը եւ զայն վարողներու անվիճելի ճարտար թիւովը ու արուեստին մէջը իրենց ունեցած հմտութիւնովը , կրնայ առաջին տեղը գրաւել Պոլիս գոյութիւն ունեցող դեղարաններուն մէջ :

«Զի կայ» չծախուիւր հոն , եւ բժշկական դարմաններու վերջաբերող ամենավերջին դեղեր , պատրաստ կը գտնուին , բան մը որ պէտք չձգեր յաճախ Եւրոպայէն ապսպրելու նոր ելած դեղ մը , հիւանդը միւս կողմը սպասցնելով , եւ անոր տազնապալի ու ֆրիքիֆ օրերը ուրիշ անօգուտ դեղերով անցընելով :

Իր կանոնաւորութեան եւ ճշգրտագիտութեան կողմէ

ԾԻԻՔՐԱՆ ԴԵՂԱՐԱՆԸ

անմրցելի հանդիսացած է մինչեւ հիմա եւ համակրութիւնը՝ գրաւած բոլոր իր յաճախորդներուն :

Գաւառներէ ալ կ'ընդունի յանձնարարութիւններ , եւ մասնաւորաբար կը ստանձնէ

ԲՅՈՒՈՐՈՎ ԻՆ ԸՈՐ ՊԵՊԵՐՈՒ

հայթայթումը , անանկ որ , բժշկական ամենավերջին ու նորահնար դեղի մը համար ամէնէն գործնական միջոցն է դիմել

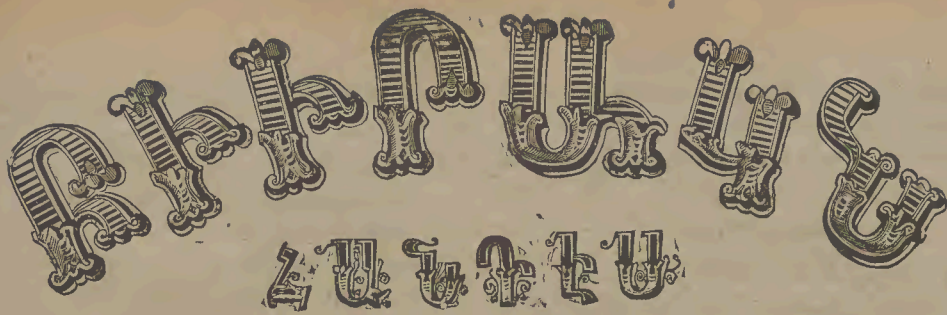
ՇԻԻՔՐԱՆ ԴԵՂԱՐԱՆԻՆ

քան Տրօկքիներու , որոնք յաճախ փոքրականակ չծախելով , յանձնարարութիւն մը կը յապաղի , եւ հիւանդին օրերը ապարդիւն եւ նոյն իսկ կեանքի վտանգաւոր դարմանումներով կ'անցնին :

Ո եւ է անձ կամ հիւանդի տէր ,

ԾԻԻՔՐԱՆ ԴԵՂԱՐԱՆԻՆ

դիմելով է օր ամէն տեսակէտներով գոհ կրնայ մնալ : Այցելութիւն մը՝ կը բաւէ համոզուելու համար ամէն կերպով :



Ազգային, Գիտական, Գրական եւ Քաղաքական

ԻԱ. ՏԱՐԻ — ԹԻԻ 49

II

6 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 1903

ԲԱՃԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

1. ԲԻԻՐԱԿՆ Շաբաթաբերի Տարեկան բաժնեգինն է Պոլսոյ եւ Գաւառներու համար 50 դր., Արսասանմանի համար՝ 5 ռուպլի. կամ 12 ժրանք կամ 2¹/₂ տոլար, քղաքաւորեան ծախքը մեր վրայ: — 2. Ձեռնէ կը ծախուի հասը 40 փարայի: — 3. « ԲԻԻՐԱԿՆ » ի վերաբերեալ բաժանորդագին, նամակ կամ ու եւ է գրութիւն պէտք է ուղղել Կ. Պոլիս, Պայլ Հաուսի միջոցաւ՝ Ռոպէրդ Գօլէն, Բրոք. Յակոբոս Հ. Ճէնթրեմի. — 4. Անվանար նամակ կամ գրութիւն չընդունուի. — 5. Տասը օրինակի բաժանորդ գտնողին մէկ օրինակ նուէր կը տրուի:

Մ Տ Ա Ծ Ո Ւ Մ Ն Ե Ր

Ծածկուած Գեղեցկութիւններ

Կը յիշէ՞ք Տանթէի կենդանագրին պատմութիւնը, որ Ֆիօրէնցայի պատերէն մէկուն վրայ նկարուած է, Տարիներով կը կարծուէր թէ սոյն նկարը բոլորովին ջրնջուած կորսուած է. իրաւ, մարդիկ լսած էին անոր վրայ, բայց ապրող մարդոց մէջ զայն տեսնող չկար: Բայց ահա՝ օրին մէկը մէջտեղ ելաւ պատկերահան մը որ որոշած էր որ անպատճառ գտնէ զայն. զնաց այն տեղը՝ ուր նկարուած պիտի ըլլար ան՝ աւանդութեան նայելով: Սենեակը՝ որուն պատին վրայ պիտի ըլլար փնտռուած կենդանագիրը հիմակ կը գործածուէր ատաղձի եւ յարդի համար: Անոր պատերը ծեփուած էին աղտոտ ծեփով մը: Բայց արուեստագէտը որոշած էր գտնել մեծ բանաստեղծին պատ-

կերը: Նախ՝ սենեակը լաւ մը մաքրել տուաւ իր բոլոր աղտեղութիւններէն, համբերութեամբ եւ խնամով հանեց պատերէն ծեփուած աղտեղի ծեփը: Ու տեսաւ որ երկար ատենէ ի վեր անոր տակը պահուած գիծերը եւ գոյները սկսան երեւան ելլել, ու ահա քիչ վերջը մեծ բանաստեղծին ծանրախոհ, վեհանձն եւ ազնուական դէմքը կրկին կը նայէր լուսոյ ալիարհին վրայ: Զարմանալի եւ շատ գեղեցիկ շէ՛ր այս: Եւ սակայն, ասիէ շատ աւելի գեղեցիկ գործ մըն էր զոր Քրիստոս եկաւ կատարել մարդկային սրտին մէջ, եկաւ վերստին երեւան հանելու Աստուծոյ մոռցուած ու ծածկուած պատկերը, վերստին ի լոյս բերելու մարդուն մէջ գրեւորուած աստուածային պատկերը: Ան կուգայ մեզի այն գիտութեամբ թէ հոն է Աստուծոյ

պատկերը, թէպէտ ծածկուած: Ան կը դպչի մեզի եւ կը հաւատայ թէ այդ աստուածային նմանութիւնը կարելի է վերստին ի լոյս բերել:

Ճեմարիս Կեանք

Սոսկ տարիներու անցքը կեանք չէ. Ուտել, խմել, քնանալ, մթութեան եւ լոյսի ենթարկուել, սովորական գործերով զբաղիլ, եւ առեւտուր ընել, աս չէ կեանքը, գիտութիւն, ճշմարտութիւն, սէր, գեղեցկութիւն, բարութիւն եւ հաւատք միայն կրնան կեանք տալ գոյութեան մեքենականութեան: Զուարթութեան կեանքը որ կը թրթռայ սրտին մէջ, արցունքները որոնք կը թարմացնեն ներսի չոր, ցամաք ամայութիւնները. երաժշտութիւնը որ մանկութիւնը կրկին ետ կը բերէ. աղօթքը որ մօտ կը կանչէ ապագան. տարակոյսը որ մեզի մտածել կուտայ. մահը որ զմեզ կը զարթուցանէ իր խորհրդաւորութեամբ. դժուարութիւնը որ կը ստիպէ զմեզ մաքառիլ. անձկութիւնը որ կը վերջանայ վստահութեամբ, ասոնք են մեր բնական էութեան ճշմարիտ սնունդը:

Մահուան Զուարթութիւնը

Շատերը, մինչեւ անգամ Քրիստոնեայ մարդիկ ալ կը խորշին մահէն: Շատ անգամ կենդանի գոյներով կը նկարուին «Մահուան ցուրտ հոսանքը», «վերջին թշնամին», «մահուան շուքի մթին հովիտը», եւ «մահուան սոսկումները»: Այս ամէնը գէթ Քրիստոնեային համար սխալ են: Մահը՝ իրօք պէտք է որ իր բարեկամը ըլլայ. աւելի ողջունելու է զայն քան զողալու անկէ:

Մահուան ֆիզիքական երեւոյթին գալով՝ բժիկներուն ընդհանրական ուսուցումը սա է որ մեռնելու գործողութիւնը ընդհանրապէս առանց ցաւի կը կատարուի. եւ մինչեւ անգամ հաճելի է մեռնողին, թէպէտ այնքան տրտմալից է ան ընտանիքին: Գրեթէ միշտ երջանիկ անգիտակցութիւն մը կը պաշտպանէ մեռնողը որ եւ է ցաւէ: Տկարութիւնը, տենդը, ցամքած շրթունքները՝ դժուարին շնչառութիւնը՝ ասոնք ամէնքն ալ

չեն իմացուիր: Մարդոց մեծ մասը կը մեռնի հանդարտիկ ու շատ անգամ գրեթէ անշմարելի կերպով:

Բանաստեղծին խօսքերը շատ ճշմարիտ են.

Մեռած կարծեցի՞մք՝ երբ կը ճնշէր.
Եւ քնացած՝ երբ մեռած էր:

Զատուած փառաբանելու մեկ կերպ մը

զԱստուած փառաբանել մը կայ որ միայն Աստուծոյ կը վերաբերի: Բայց քանի որ մեր ամենօրեայ օրհնութիւններէն շատերը մեզի կուգան ուրիշներուն միջոցով, կայ զԱստուած փառաբանել մը որ կ'արտայայտուի մեր շուրջը մեզի մարդասիրութիւն ընդդէմը երախտագէտ ըլլալով: Ծնողներու գործալից սէրը, ուսուցիչներու հրահանգութիւնը, բարեկամներու սիրոյն արեւի լոյսը, մինչեւ անգամ ծառաներու հաւատարիմ աշխատութիւնը, ասոնք ու ասոնց նման շատ մը ուրիշ բաներ որքա՛ն կը նպաստեն մեր հոգեկան մխիթարութեան ու երջանկութեան: Ու երբ մենք մարդոց մեզի ըրածներուն համար երախտապարտ ըլլալով փառաբանենք զԱստուած, այն ատեն աւելի խոր զգացում մը կ'ունենանք Աստուծոյ հոգատարութեան վրայ. «շատ շնորհակալ եմ». «շատ մարդասէր էք». «շատ լաւ ըրիք». ասոնք պզտիկ խօսքեր են, բայց կ'օգնեն ոչ թէ միայն լսողներուն, այլ զանոնք ըսողներուն ալ: Ան որ շարունակ կը տեսնէ ու կ'զգայ մարդոց բարութիւնը՝ պատրաստ է յստակօրէն տեսնելու Աստուծոյ բարութիւնը:

ՍՐԸՆԹԱՑ ՆԱՄԱԿ ՄԸ

Ֆրանսերէն թերթ մը կը գրէ թէ, 1897 հոկտ. 1ին Նիւէքսըլէն ճամբայ ելած քարքօսքալ մը, Լոնտոնի իր տիրօջ յանձնուած է վեց տարի ետքը նոյ. 20ին, այսինքն քարքօսքալը Անգլիոյ հարաւի կողմէն հիւսիս ճամբորդելու համար՝ վեց տարիի պէտք ընեցած է:

ԾԱՂԵՐԵԼ ԴԱՏԵԼ ՉԷ

Քննադատութեան ոգին գանկերուն մէջ արթննալէն ի վեր՝ ահագին յառաջդիմութիւն մը տեղի ունեցաւ ընկերական գիտութիւններուն, իմաստասիրութեան եւնոյն իսկ կրօնքին մէջ։ Այդ ոգին ամէնէն աւելի մեր առջեւ հարթեց, հեշտ ու միեւնոյն ժամանակ զգուարին ուղին, որուն մէջ մտնել հարկադրուեցաւ մարդկութիւնը իր գիտական ծանօթութիւնները հաստատուն կրօնաւանի մը վրայ դնելու համար։

Ի սկզբան Եկեղեցին չկրցաւ հաշտ աչքով նայիլ այդ ոգիին, երբ բուն սկզբունքը, բուն իսկ մարդկութեան կոչումը չըփոխուած կը մնար կրօնական սխալ տեսալներու, եւ նախապաշարումի մշուշոտ կեղեւներուն տակ, ճիշտ այն ժամանակներուն թերեւս, երբ Ատանտեանը զոխքին դուռը նկատուած էր, եւ երբ կրօնի ուսուցիչներ հեռաւոր ովկիանին փրփուրներէն ծագող արեւին կարմրութիւնը, անոր՝ զոխքի բոցերուն վրայ նայելուն կը վերագրէին։

Գիւղմպոսի դատող միտքը, եւ իր յանգուգն արկածախնդրութիւնը ճեղքեց անցաւ դոփոխի դուռներէն, եւ աշխարհի ներկայեց մեր մոլորակը կազմող երանգապնակին ամէնէն փայլուն եւ անտեսուած միւս կողմը. իսկ Կոպերնիկոս, մինչեւ այն ատեն ընդունուած վարդապետութիւններուն հակառակ ուղղութիւնով մը, երբ յաջողեցաւ արեւակեդրոնական (heliocentrique) դրութիւնը մտցնել մարդկութեան ուղեղէն ներս, ալ կամաց կամաց մարեցան արեւին կարմրութիւն տուող զոխքին կրակները, ու բուն ջերմութիւնը, բուն կեանքը երեւան եկաւ արեւին մէջ։

Գիւղմպոս իր ձեռնարկէն առաջ չգատուեցաւ լրջօրէն, ծաղրուեցաւ միայն. իսկ Կոպերնիկոսի Շարժմունք Երկնային Մարմնոցը «երեւակայական ցնորքի մը դիմակովը միայն կրցաւ մուտ գտնել աշխարհի մէջ», որովհետեւ տարբեր ձեւով մը կարելի չէր հրապարակ նետել գիրք մը, որ նորութիւն

մը քարոզելուն պատճառաւ՝ ո՛չ Հռովմ կըրցած էր հրատարակել եւ ո՛չ Վիթթէմպերկ, եւ որ՝ հակառակ իր նորութեան, եւ Եկեղեցիէն վայելած մերժումին, նոյն իսկ Պապին ձօնուած էր հեղինակին կողմէն։

Առողջ գաղափարներու եւ գիտնական քննադատութիւններու հանդէպ յարուցուած դժուարութիւնները, սակայն, սառոյցէ պատուարներու կը նմանին. տեղի տալու հարկադրուած են անոնք՝ ուշ կամ կանուխ՝ այն մեծափառ արեւին առջեւ, որուն ճշմարտութիւն, ստուգութիւն, իրականութիւն անունը կուտանք։ Ի սկզբան տարատաւ տարակոյսներէ, աղօտ կասկածներէ ծնունդ առնող այդ քննադատութիւնը յարգի չիւղէ մը ծագում առած հրդեհին կը նմանի. իր կրակէ լեզուակներով կը լափէ կրկուտներն ու փայտերը, իւղոտ նախապաշարումները, հինցած կանխակալ կարծիքները, անոնց տեղ տեւական շէնքը, գիտնականօրէն ըմբռնուած, ու բարոյապէս Քրիստոսով քարոզուած Աստուծոյ թագաւորութիւնը, կենդանի տաճարներու բոյլը հիմնելու համար։

Քննադատութիւնը, որպէսզի կարող ըլլայ բուն իսկ իր կալուածին տիրանալ, անհրաժեշտ է որ քննադատը, իր գիտական ու կրօնական ծանօթութիւններուն միացնէ իր անկողմնակալ դատողի կարողութիւնը, եւ իր մաքուր ընտրողութիւնը կամ ճաշակը։ Այդ պաշարով ճամբայ ելլող քննադատը ալ կը մոռնայ ինքզինքը եւ իր շքեղան, ու իր ուսումնասիրել ուզած պատմութեան, կամ կրօնքին անցած ժամանակներուն մէջ կ'ապրի։ Այդ պայմաններով ճամբայ ելլող քննադատը, ինչպէս կ'ըսէ Թէն, «բացարձակ ճշմարիտը միայն կը սիրէ. կը սրտմտի կէս-ճշմարտութիւններուն դէմ, որոնք կէս-ստուգութիւններ են. ա՛յն հեղինակներուն դէմ՝ որոնք թէպէտ թուական մը կամ ազգաբանութիւն մը չեն այլայլել, բայց կը խեղաթիւրեն զգացումներն ու բարքերը, որոնք կը պահեն պատահարներուն նկարը, բայց գոյնը կը փոխեն, որոնք իրողութիւնները կ'օրինակեն եւ հոգին

կ'այլակերպեն»։ Եւ անպահովաբար առանց մեր վերը յիշած պայմաններուն, եւ առանց իրերուն իսկութեան թափանցելու կարող սուր հոտառութեան, քննադատը իր կողմէն չարունակած պիտի ըլլայ այդ պատմական ու կրօնական ձեւազեղծութիւններուն, այդ ակամայ տգիտութիւններուն օղակները անգամ մըն ալ հիւսելու իր կողմէ։ Հանճարը նոյն իսկ առանց այդ պայմաններուն մտքի գինովութեան մը հետ շուտով պիտի կրնար չփոթուիլ։

Սխալ ըմբռնուած քննադատութիւն մը պէտք է խոստովանիլ թէ շատ դիւրութեամբ կրնայ մարդս ծաղրածութեան առաջնորդել։ Եւ ծաղրը այսօր դժբախտաբար չփոթուած է մեր մէջ առողջ քննադատութեան հետ։ Ամէն բանէ առաջ ըսենք, թէ քննադատելն ու ծաղրելը երկու իրարմէ անջատ ու որոշ գործողութիւններ են. ասոնցմէ առաջինը կը քանդէ, կամ աւելի ճիշդը՝ կը քակէ, աւելի լաւը շինելու համար, մինչդեռ երկրորդը կը քանդէ միայն։ Երբ Գարայլ կ'ըսէր, թէ «մեծ մարդ մը չէր Վոլթէր, որովհետեւ մեծ մարդիկ կը շինեն միշտ, ու Վոլթէր քակեց միայն», երբ Կիւյեօ Կալվինի մէջ քանդող մը միայն կը տեսնէր, պատճառը այն էր, որ մին կամ միւսը քննադատներ չեն եղած ընաւ, այլ ծաղրողներ միայն։ Նոյն իսկ Իմաստասիրութեան Բառարանին էջերէն Վոլթերի հեգնող, չարածճի ժպիտն է որ կը դիտուի։ Լրջութիւնը, քննադատի առողջ ոգին կորսուած է անոր պոռթկացող ծաղրանքի հեղեղին մէջ. այս պատճառաւ անիկա չկրցաւ իր քանդածներուն տեղ դնել բան մը, որ տեւականութիւն ունեցած ըլլար իրեն օգտակար, ու նպատակայարմար դրութիւն։

Ծաղրելը արհամարհանք մըն է կամ անոր արտայայտութիւնը։ Ուր որ այդ արհամարհանքը գոյութիւն ունի հոն կարելի չէ առողջ յատկութեան մը հանդիպիլ։ Իրերու եւ գաղափարներու, սկզբունքներու եւ հաւատալիքներու մեր տալիք կարեւորութենէն կախում ունի, մեր անոնց մասին բռնելիք ուղղութեան կամ հասնելիք նպա-

տակին արժէքը։ Եւ արհամարհանքը կարեւորութեան ժխտումը եւ արժէքին ջնջումն է։ Բայց որովհետեւ ճշմարտութեան մը կարեւորութիւնը կամ արժէքը իրականին մէջ բան մը չկորսնցնէր իր ամբողջութենէն, հետեւաբար զանի ծաղրողները ուրիշ բան ըրած չպիտի ըլլան, եթէ ո'չ ինքզինքնին զրկել այն հոգեկան ու մտաւոր գոհացումէն, որուն վայելքը լուրջ խորհողները, լուրջ քննադատողները եւ լուրջ հաւատացողները միայն կրնան զգալ։ Կ'ընդունինք, թէ ծաղրելը երբեմն սուր մտքի մը ծնունդն է. նոյն իսկ հանճարին մէկ արտայայտութիւնը, բայց ամէն պարագայի մէջ չկրնար լաւ բնաւորութեան մը եւ մաքուր նկարագրի մը յատկանիշը համարուի։ Ահա ճիշդ այս պատճառաւ է, որ Մոնթէսքիօ կը գրէ. «Ծաղրանքը ի նպաստ իր սրամտութեան եւ ընդդէմ իր բարեբարոյութեան (արտասանուած) խօսք մըն է»։

Փոխանակ քննադատելու, ծաղրելու սովորութիւնը մեր երիտասարդ սերունդին գլխաւոր յատկանիշը կը կազմէ այսօր։ Այս բարոյական հիւանդութենէն չաւեր վարակուած են դժբախտաբար։ Ապահովաբար ասկէ ծնունդ առած են, այն հիւանդ, յոռետես, տկարագի, եւ կքող, զանգաշող երիտասարդները, որոնք իրենց ներսը չեն կրնար գտնել ու եւ է հաւատքի կամ բարոյականի հզօր ազդեցութիւն, կամ արիացնող ոյժ, կարենալ զուարթութեամբ կրելու համար բոռի պէս իրենց ուսերուն վրայ ծանրացող կեանքը։ Ծաղրելու իրենց սովորութիւնը քանդած է իրենց խորհուրդին ու բանականութեան յետախաւին մէջ կառուցուած այն անտեսանելի խորանը, ուրկէ շոգիացող աղօթքի մը բոյրը, կամ ճենճերող հոգիի մը զուարթ թոբիչը իրենէ կշիռ պիտի ծառայէին իրենց համար կեանքի դնրուկներէն քալած ատեններին։

Քննադատելը վերաշինել է, լաւագոյնին բաղձանքով, մինչ ծաղրելը քանդել է, կորսնցնել է, մոլորիլ է պարզապէս։

Եւ անոնք միայն կը ծաղրեն, որոնց մէջ նկարագրիւր չէ՝ շինուած տակաւին։

ՄՈՒՇԵՂ ՎԱՐԴԱՍԵՍ

ԲՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՄԱՐԴԸ

Բնութեան տեսանելի օրէնքներուն, թափառուն ու հրաշալի ուժերուն առջեւ նետուող խեղճ մարդ-արարածը կծկտած կը կենար մենակեաց ու խաղաղիկ։ Երկրի ընթացքին հրամայող Ձեռքը այս խեղճ ողորմելին ալ դպչելով՝ շարժումի ու գործունէութեան կենընթացքի մեծ օրէնքը կուտար անոր։ Օրհնեալ հպումին ազդեցութեան տակ, մարդը բացաւ իր աչքերը, տեսաւ շուրջը տարածուող կենդանական եռուղեռումը, բուսական շարժումն ու աճումը և անոնցմէ իր առաջին գործնական դասերը առաւ։ Շուտ ծնող կարօտութիւնները չի թողուցին որ երկար տնտեսայ, անոնք իբր մղիչ ազդակներ՝ զինքը ենթարկեցին հազարումէկ թափառուութիւններու։ Միշտ փնտռողքի պատուէրը փափացին անոր ականջին։ Թափառական մարդը այս ներքին ու արտաքին մղումներուն առջեւ խաղալիք մը դարձած էր։ Իմացական կարողութիւնները իրենց սաղմնային վիճակին մէջ կը քնանային տակաւին և մարդը չունէր գիտակցութիւնը բնութեան պատճառներուն համաձայն ապրելու եւ պատշաճեցուցումի ու եղանակաւորումի սկզբունքներով իւրացնելու բնութեան բարիքները։ Անթեղուած և ապագայի թողուած գիտութիւնը իր մէջ պարունակող անգիտակիցը՝ բնութեան չքնաղ տեսարաններուն առջեւ լոկ հիացող մը եղած էր ու աչքը միշտ լոյսի հրաշակերտներուն սեւեռած և ականջը ձայնի մեղեդիներուն լարած կը պահէր։ Իր նեղ խելագատակը ցաւի և ուրախութեան յարափոփա զգացումներուն տակ, երկրի սկզբնալոյծ վիճակին պէս մերթ եռեւեփող կեդրոնի մը կը փոխուէր և մերթ ունելով ու բարձրանալով երբեմնական ճայտումներով բնագլխական տարրերը երեւան կը հանէր՝ ողնք կամքէ անկախ ծնող տրամադրութիւնները կը կազմէին։ Մարդուն առարկան իր չրջավայրն էր, հոն վայրենիութեան ու բարբարոսութեան ցուցադրումները տեղի կ'ունենային՝ որոնք անդրադարձումի օրէնքով այդ միօրինակ և յաջորդական սոսկալի տեսարաններուն տպաւորութիւնները կը ներգործէին իր սքտին և մտքին վրայ և զինքը միջավայրին յարմար մարդը կը շինէին։ Սրտի զգացական կարողութեանց վարիչը՝ անասնական ուժն էր, որ մարդը մարդ ըլլալէ զադրեցուցած և կենդանիներու շարքին մէջ տարած կը մարդկութեան սէրը թէւ սրագործուած եղանակով դրօշմուած էր նկարագիրներու վրայ, սակայն ջնջուած էր սրտերու մէջէն։ Այդ նախնական դարերուն մէջ՝ վայրագութիւնը իր բնորոշ յանգանութեամբը՝ բարբարոսութեան դարաշրջանը կը շինէր ու կը կեղեքէր, կը հարստահարէր և տկարագոյնին նախնիքով կը յատկանշէր այդ ժամանակի դարերը։ Զարմանքն ու սոսկումը մարդս կը պաշարէր, ու այդ բանջարի արմատներով սնանող խեղճ ողորմելին, բնութեան սոսկալիութիւններուն և հակապատկերներուն առջեւ բնապաշտական զգացմամբ ծնրադրող երկչոտը, և ծառերու խռռոջներուն մէջ իր հանգստավայրը ընող արամարհելին, անզուսպ և մոլեգնած դազան մը դարձած էր, ու իրերու ընթացքին բարեշրջմամբը՝ կոշտ տմարդութիւնն ալ վերջապէս նոյն օրէնքին հնազանդելով՝ ներքին և արտաքին բարեփոխութիւն մը պիտի կրէր և բոլոր գազանաբարոյ ընդհարումները տեղի պիտի տային գիտակցական մեծ ուժերուն՝ ապագայ զարգացումի դարերուն մէջ։ Կ'անցնէին այն դարերը վայրագար և մարդկութիւնը անշահ ու փշոտ խոպանուտի մը մէջ թողելով՝ կ'սքտողէին դրախտ-բնութեան բոլոր գեղեցկութիւնները։ Աղամին համար այդ ըրպէական փառքը իրիկնամուտի վերջալոյսին պէս շատերու ուշադրութիւնը գրաւած էր, բայց չուտ անցնելով մութի և ցաւի արհաւիրքը վրայ բերած։ Այն օրէն դառն ապաշաւով համակուած մարդկութիւնը՝ հետամտեցաւ գտնելու դրախտը, ջանքեր թափեց, աչքը չորս ըրաւ, տեղը փոխեց, այս ճլտորումներուն մէջ էր երբ յանկարծ ճակտէն վազող քրտինքի մարգարիտ-կաթիլներուն մէջէն անսաւ հեռուն դրախտային աշխարհին դիւթիչ երեւոյթները, անոր հասնելու և մէջը

սարաններուն տպաւորութիւնները կը ներգործէին իր սքտին և մտքին վրայ և զինքը միջավայրին յարմար մարդը կը շինէին։ Սրտի զգացական կարողութեանց վարիչը՝ անասնական ուժն էր, որ մարդը մարդ ըլլալէ զադրեցուցած և կենդանիներու շարքին մէջ տարած կը մարդկութեան սէրը թէւ սրագործուած եղանակով դրօշմուած էր նկարագիրներու վրայ, սակայն ջնջուած էր սրտերու մէջէն։ Այդ նախնական դարերուն մէջ՝ վայրագութիւնը իր բնորոշ յանգանութեամբը՝ բարբարոսութեան դարաշրջանը կը շինէր ու կը կեղեքէր, կը հարստահարէր և տկարագոյնին նախնիքով կը յատկանշէր այդ ժամանակի դարերը։ Զարմանքն ու սոսկումը մարդս կը պաշարէր, ու այդ բանջարի արմատներով սնանող խեղճ ողորմելին, բնութեան սոսկալիութիւններուն և հակապատկերներուն առջեւ բնապաշտական զգացմամբ ծնրադրող երկչոտը, և ծառերու խռռոջներուն մէջ իր հանգստավայրը ընող արամարհելին, անզուսպ և մոլեգնած դազան մը դարձած էր, ու իրերու ընթացքին բարեշրջմամբը՝ կոշտ տմարդութիւնն ալ վերջապէս նոյն օրէնքին հնազանդելով՝ ներքին և արտաքին բարեփոխութիւն մը պիտի կրէր և բոլոր գազանաբարոյ ընդհարումները տեղի պիտի տային գիտակցական մեծ ուժերուն՝ ապագայ զարգացումի դարերուն մէջ։ Կ'անցնէին այն դարերը վայրագար և մարդկութիւնը անշահ ու փշոտ խոպանուտի մը մէջ թողելով՝ կ'սքտողէին դրախտ-բնութեան բոլոր գեղեցկութիւնները։ Աղամին համար այդ ըրպէական փառքը իրիկնամուտի վերջալոյսին պէս շատերու ուշադրութիւնը գրաւած էր, բայց չուտ անցնելով մութի և ցաւի արհաւիրքը վրայ բերած։ Այն օրէն դառն ապաշաւով համակուած մարդկութիւնը՝ հետամտեցաւ գտնելու դրախտը, ջանքեր թափեց, աչքը չորս ըրաւ, տեղը փոխեց, այս ճլտորումներուն մէջ էր երբ յանկարծ ճակտէն վազող քրտինքի մարգարիտ-կաթիլներուն մէջէն անսաւ հեռուն դրախտային աշխարհին դիւթիչ երեւոյթները, անոր հասնելու և մէջը

ապրելու գործի բաժինը այս անգամ Ստեղծողին կողմէ մարդուն տրուած էր: Բնութեան զաւակը անել և խոչնդոտներով լեցուն ճամբաներէն կը քայլէր ու կը քալէր և երբեմն յոգնած կանգ առնելով՝ կը դիտէր բնութեան այլազան բարիքները՝ որոնք աշխատութեան դաշտին մէջ մատչելի կ'ընէին իրենք զիրենք: Վաղուց մոռցած էր ալ այն վայրագ ու դատարկապօրտ թափառումը, աստիճանական զարգացումի կենցաղին ստիպողական պէտքերը լեցնելու աշխատութեան փոյթեռանդութիւն մը՝ զինքը շարունակ դէպի յառաջ կը մղէր: Մարդը, նախ իրեն սիրելի և ընտանի եղող կակուղ հողը փորելու և իր սնունդին ծառայող խոտերն ու տունկերը մշակելու փորձեր ըրաւ. ձեռքերը ու ոտքերը չի դիմացան գործելու այս բռնազօրսիկ եղանակին: Իր սեւուրիկ գանկէն հնարքներ թափեց, քարէ ու փայտէ գործիքներ չինեց՝ որոնք օր մը կատարելագործուելով, անբերրի և խոպան դաշտերը եղեմական պարտէզի մը պիտի վերածէին: Ահա այս կերպով բնութիւնը մշակումի և արգասաբերութեան յարմար տեղերը գրաւելու վսեմ ներշնչումը կուտար մարդուն և միւս կողմէ իր նմաններուն հետ խառնուելու, սրտի և հոգիի համերաշխ գործակցութեամբ և համակերպութեամբ ապրելու փափաքը կ'ստեղծէր: Որչափ որ մարդերը գտնուեցան աւելի բաղմամբիւ և աւելի սեղմ, օգտակար արհեստները ծնունդ տալ սկսան և մարդկային փոխադարձ պարտականութեանց շղթան երկարելով պարզուկ կեանքը բաղադրեալի կը փոխուէր: Մարդ հետեւեցաւ բնութեան տուած մեծ դասերուն և անոր իմաստուն կարգադրութիւններուն: Այս օրըստօրէական յառաջացմամբ մարդկային կարողութիւնները միացան բնութեան զօրութիւններուն հետ և մեծ ոյժեր յառաջ եկան, որոնց շնորհիւ անհուն հրաշալիքներ ձեռք բերուեցաւ բնութեան մէջ: Տգլ'տութեան խաւարը թերաստուերելով վերջապէս տեղի տուաւ լոյս-գիտութեան, որուն չողարձակ ճառագայթներուն առջեւ երկրի խորերը թաղուած թանկաքին քանձերը ե-

րեւան եկան և մարդկային հնարամտութեան յանձնուելով անոնց արժէքը աւելցաւ: Գիտութենէն բխած արուեստներով մարդիկ լեռներն ու ծովերը կտրեցին անցան և յարաբերութեան թելը երկարեցին: Նոր նոր աշխարհներ գտնուեցան, ժողովուրդներ իրարու մօտեցան եւ մարդկային կարողութեանց դրօշը ծածանեցաւ ամէն տեղ: Մարդուն խորհրդածութեամբ ժամանակները համրուեցան, միջոցները չափուեցան, երկնային շտրժումները աշխարհագրութեան և ներկայացուցան: Երկինքը ու երկիրը բաղդատուելով՝ տիեզերքը մեծցաւ եւ Սեղծիչը արժանապէս պաշտուեցաւ:

Ս. ԱՊՈԽԱ

Տ Ե Ր Ե Ի Ա Փ Ա Փ Ը

Կը քափին խելխոյ սերեւներն աւան, Սարսուռ մը կ'անցնի, սարսուռը հովին. Պննազարդ ծառեր այլեւ մերկանան, Կմախներու պէս ցցուած խմբովին:

Կը քափին խումբ խումբ, կա'մ մեկիկ մեկիկ, Թիթեռներու պէս, կարծես, կամովին — Համակերպութեան տիպար գեղեցիկ — Անձնասուր եղած փայփին հովին:

Կը քափին սեղոց սարսուռով գետին, Կ'զգան դառնութիւնն նոր կեանքին անկախ, Թե վայրէջքն՝ անոր վախճանն է յետին, Ուր տիե' մահուան, մոռացումին վախ:

* * *

Կեանքիս վերջերին մօտեցած ես ա'լ Եղբայրութիւնը աւուրցնի կ'զգամ. Սիրած բաներուս հասնումն հալի հալ, Անոր՝ զիս սիրով կապէ շատ անգամ:

Ամէն օր կեանքիս յուսոյ ուսերէն Կը տեսնեմ քափին քաւմ սերեւներուն. Տերեւաքափ մ'է կեանքս ապաքեն, Շրդաւր երազներս զիս մինակ բողուն:

— Բայց սփոփանք մաքուր հոգիին Հասնումի կեանքիս մերկութեան մէջէն Կ'ոսկեզօծէ սրբս — : Տերեւներ քափին Բայց ծառն զլուր վեր բունն նորէն:

ԱԿԻԼԻՆԷ

ՀԱՅ ՄԵԿՆԻՉՆԵՐ

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՄԱՏԹԵՈՍԻ

(ՇՆՈՐՀԱԼԻ — ՊԼՈՒՋ)

Եւ Յիսուսի Քրիստոսի ծնունդն եւ այսպէս :

Որովհետեւ յառաջագոյն ըսաւ թէ «Յա-
կոբ ծնաւ զՅովսէփ զայն Մարիամու», որ-
պէսզի չկարծեա թէ բնական օրէնքով Յով-
սէփէն ծնած ըլլայ Քրիստոս, կ'ուզէ պատ-
մել ծննդեան կերպը : Լաւ մտադ-
րութիւն ըրէ պատմութեան գեղե-
ցիկ կարգին, վասնզի մէկէն ի մէկ ծննդեան
վրայ չխօսեցաւ. այլ նախ եւ առաջ ցոյց
տուաւ թէ քանիբո՞րդ էր Արարհամէն,
Դաւիթէն եւ Բաբելացոց գերութենէն. եւ
որպէսզի ասով ցոյց տայ նաեւ թէ ա'ս է
օծեալը, որ քարոզուեցաւ մարգարէներով.
ասոր համար է որ Յակոբ նահապետ ըսաւ
թէ «Յուդայի իշխաններուն մահուանէն
ետքը պիտի գայ». Դանիէլ մարգարէն ալ
եօթներորդներով գուշակեց անոր վա-
լուստը. եթէ հրեշտակին Դանիէլի ըսած
եօթներորդ տարիներու թիւը համընդի,
քաղաքի չինութենէն մինչեւ Քրիստոսին
գալուստը, իրարու ձիւղ հաւասար պիտի
գայ. ահա՛ այս բոլորը լսելէ ետքը կուգայ
Քրիստոսի ծնունդին պատմութիւնը ընելու :
Խօսեալ (եւ կ'ըսէ) զմայր Գորա Մարիամ
Յովսէփու :

Ձրսաւ կոյսը, այլ լոկ մայրը, որպէս զի
դիւրահասկնալի ընէ խօսքը. եւ ետքը զար-
մացընէ վրայ բերած չքնաղ բաներով :

Մինչեւ եկեալ առ միմիանս, գտաւ յղացեալ
ի Հոգւոյն Սրբոյ :

Ձրսաւ թէ կոյսը փեսին տունը չբեր-
ուած, վասն զի արդէն տունն էր. որով-
հետեւ հիները, ըստ սովորութեան, տան
մէջ կ'պահէին նշանածը. ինչպէս որ Ղովտի
փեսաներն ալ անոր տունն էին : Բայց ի՞նչ
չու նշանուելէն յառաջ յղութեան աւետիքը
չեղաւ, որպէս զի կոյսը ազատ ըլլար ամէն

տեսակ գէշ կարծիքներէ, որովհետեւ Հրէից
մէջ նախատինք էր կնոջ այր չունենալը,
ինչպէս որ Յսային ցոյց կուտայ թէ եօթը
կիներ մէկ այր մարդ պիտի բռնեն եւ ըսեն
վերցո՛ւր մեր նախատինքը : Եւ եթէ այր
չունեցող կնոջ մը մասին կասկածէին՝ կը
սպաննէին զայն անողորմաբար. իսկ այն որ
տէր չունէր, անոր գործը իւր այրը միայն
կրնար քննել. ասկից զատ պէտք էր որ մար-
գարէներուն խօսքերը կատարուէին, այսինքն՝
Բեթղեհէմի մէջ ծնիլը, տաճար գալը, Եգիպ-
տոս երթալը, կոյսը ի՛նչպէս կրնար անտէր
անտիրական ընել այս բաները. ուրիշ պատ-
ճառ մըն ալ աս է որ, Սատանան զբաղե-
ցնելու համար (առի զբաղուին չարին) Յով-
սէփ կոչուեցաւ «այր կուսին Մարիամու».
վասն զի ա'ն (չարը), յորմէհետէ լսեց մար-
գարէնէն թէ ահա կոյսը պիտի յղանայ եւ
պիտի ծնի, բոլոր կոյսերն ալ կ'որսար մեղ-
քի մէջ ձգելու համար : Չարը սա բանին մէջ
կուրցաւ եւ չգիտցաւ թէ նէ (Մարիամ) կու-
սութեամբ յղի է, Յորի այն խօսքին համե-
մատ թէ «մի՛ տեսցէ գնա ակն անգեղ» : Սո-
ղոմոնի խօսքով ալ՝ «հետք օձի մի՛ գծեսցի
ի վերայ վիմի». ասկից զատ խորհուրդ մըն
ալ կայ հոս. ի՛նչպէս որ Դրախտին մէջ
Ադամ եւ Եւա մերկ էին, այսպէս ալ Յովսէփ
եւ Մարիամ մերկ (== զերծ) էին մեղքերէ
եկեղեցւոյ դրախտին մէջ եւ չունէին խղճա-
հարութեան ամօթը. իսկ «գտաւ յղացեալ ի
Հոգւոյն Սրբոյ» ըսած ատենը՝ չկարծուի որ
Հոգին՝ նախ Բանին մարմինը ստեղծեց եւ
ետքը Բանը եկաւ եւ բնակեցաւ այդ մարմին
մէջ՝ չարափառներէ ոմանց կարծիքով, այլ՝
Հոգին միմիայն կոյսը մաքրեց մարմնական
ամէն տեսակ կիրքերէ եւ զանի Սուրբ Տա-
ճառ ըրաւ իր էակցին բնակութեան համար,
ո՛ւր մտաւ Աստուծոյ Բանը եւ առնելով կու-
սին արիւնէն միացուց իր անհիւթ բնութեան՝
անչփոթ խառնումով եւ անբաժանելի միաւո-
րութեամբ : Եւ այսպէս Աստուծոյ անապա-
կան բնութեան հետ խառնուելովը ապակա-
նացուն ըրաւ անապական, բայց խառնումին
եւ միաւորութեան եղանակին մարդոց խելքը
չհասնիր :

Ասկեց զատ որովհետեւ ոմանք յանդգնեցան ըսել թէ կուսի բնութենէն մարմին չառաւ Ան, այլ իբր խողովակէ (իբր ընդ ցընդուղ) անցաւ անոր (Մարիամու) մէջէն, նմանութիւնը միայն առնելով, Աւետարանին ասոնք ալ կ'կշտամբէ յղութիւն բառով (անունով)։ Վասն զի եթէ Քրիստոսի մարմինը ուրիշ տեղէ ըլլար եւ ո'չ թէ Մարիամէն, ինչ յարաբերութիւն (հաղորդութիւն) կ'ունենար մեր բնութեան հետ եւ ի՞նչպէս կ'կատարուէր մարգարէութիւնը, Յեսեայ գաւազանին արմատէն բղիւսումը, եւ կամ ըստ Պօղոսի կնոջմէ ըլլալը, եւ կամ ըստ Յովհաննու Բանին մարմին ըլլալը, եւ կամ ինքզինքը Որդի աստուծոյ եւ Դաւթի զաւակ անուանելը, այսպէս յաճախ ըսուած է Ս. Գրոց մէջ, որոնցմէ կը հաւաստուի թէ ճշմարտապէս մարդ եղաւ Քրիստոս եւ ո'չ թէ առ աշօք։ Թէ մարմինը Սուրբ կոյսէն առաւ եւ ծնաւ, չառ բաներէ յայտնի է այս։ Բայց ծննդեան եղանակը յայտնի չէ։ Ղուին ալ յայտնին ընդունէ՞ եւ ի՞նչ որ լռուած է մի՛ քններ։

Յովսէփ այրնորա, կ'ըսէ, քանզի արդա՛ր երեւ ո'չ կամեցաւ առակել զնա։

Նախ ըսաւ թէ հոգիէն է եւ առանց ամուսնութեան. եւ որպէս զի չըսուի թէ ի՞նչէն յայտնի է այս, մէջ կը բերէ Յովսէփը, իբր թէ ըսէր «եթէ ինծի չես հաւատար, գոնէ մարդուն հաւատա՛»։ Վասն զի պարագ մարդ մը չէ՛ր ան, այլ չա՛տ արդար մարդ մը. արդար՝ Ս. Գիրքէն դուրս կ'նշանակէ ա՛յն մարդը, որ չանիրաւեր եւ չըրկեր. իսկ Ս. Կրոց մէջ արդար կ'հօշուի ա՛յն մարդը, որ առաքինութեան բոլոր մասերը ցոյց կուտայ իր վրայ. զոր օրինակ՝ Յօրի նկատմամբ վկայուածին պէս, թէ «արդար եւ ճշմարիտ մարդ», Զաքարիայի եւ Եղիսաբեթի մասին ալ վկայուած է թէ «երկուքն ալ արդար էին»։ Յովսէփի նկատմամբ ալ Աւետարանիչս այսպէս կ'վկայէ թէ արդա՛ր էր, այսինքն հեղ եւ քաղցր։

ԲԱՐՅԷՆ ՎԱՐԳ

Ն Ի Ի Թ Ի Ն Զ Ե Ռ Ք Ը

ԲԱՐՍԵՂ ԵԱՀՊԱԶԻՆ

Փողոցին պաղ շուկին դիմաց
Կը բացուի, պատահան մը յամբօրէն
Ու վերէն,
Թոյլ շարժումով, կամաց կամաց,
Սիրուն ներմակ երկու ձեռքեր
Անճաբեր,
Կը փեքոսեն ծաղիկներու փունջ մը չորցած ու թփոյն՝
Որոնք բերես առուն
Դեռ գունագեղ էին եւ քարմ ու ժպտուն։

* * *

Ու օր մըն ալ դժբաբդ սիրտերը երազող
Կը բացուի լայն անյուսութեան ցուրտին առջեւ
Եւ
Անկարեցիկ ձեռքեր Նիւթին անողով
Կը մեղցնէ մեկիկ մեկիկ քարմ ծաղիկները Անուրջին.
Եւ անոնք՝ կը բախքփին, կը կորնչին
Զորցած մեռած ծաղիկներուն պէս սա փունջին,
Որոնք հիմա զգեղ, զմեւ,
Նեղկոտուած, գիտերուն մեջ աղսոս ու սեւ,
Կը բաղուի Մոռացութեան գրկին մեջ ցուրտ,
Խեղճ ծաղիկներ, ոսկի երազներ անօգուտ։

ԼՆԻՈՆ-ՄԵՍՐՈՊ

ՔԻՒՐԱԿՆԻ ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑՈՒՄԸ

Քիւրակնի Գրական Մրցումին Քննիչ Մարմինը՝ Քասիմ, Արամ Անտոնեան, Ենովք Արմէն, ինչպէս յայտնի է, Խմբագրութեան հասած 42 նորավէպները կարդալով, առաջնութեան հաւասարապէս ու բացարձակ արժանի նկատեց երկու նորավէպներ, որոնք հաւասար յաջողութիւնով կը ներկայանային, մէկը իր նկարագրականի եւ հոգեբանական վերլուծումներու կատարեալ յաջողութիւնովը եւ միւսը խոր հոգեբանութեամբ զօդուած իր կատարելութիւնովը:

Եւ որովհետեւ կարելի չգտաւ մէկուն կամ միւսին բացարձակ առաջնութիւն տալ՝ երկուին ալ

Բացարձակ առաջին:

հանդիսանալու արժանի դատեց, մրցանակը յատկացնելով երկուին հաւասարապէս:

Մրցանակը չկիսելու համար, առաջին հանդիսացողներուն միջեւ, յանձն առինք կրկնել զայն, հաւասար կերպով մրցանակաւորելով առաջին հանդիսացող երկու ծանօթ գրողները,

ՏԻԳՐԱՆ ԳԱՍԱՊԵԱՆ, ԵՒ ԹԻՒ 3,

որ չուզէր անունը յայտնել:



Եւ մրցանակի արժանացող նորավէպներուն հրատարակութեան առաջնութիւնը սահմանելու համար՝ Քննիչ Մարմինը երկու հոգիին միջեւ փութ մը ձգեց, եւ առաջնութեան կարգը ինկաւ Տիգրան Գասապեանի նորավէպին, բայց միւսը արդէն շարունակ սկսած ըլլալով, զայն կարելի եղաւ հրատարակել *Քիւրակնի* ներկայ թիւով:



Իսկ աս երկուէն ետքը, երրորդի մը հրատարակութիւնը հարկ չդատեց Քննիչ Մարմինը, մնացեալ նորավէպներէն, որոնց մէջէն յաջողներ չէ որ կը պակսին, ոչ անշուշտ սակայն ներկայ երկուին յաջորդելու աստիճան:

Քիւրակնի ներկայ թիւին հետք՝ կը յանձնենք ՏԻԳՐԱՆ ԳԱՍԱՊԵԱՆԻ եւ ԹԻՒ 3ի մրցանակները:

Ահա մրցումին մաս կազմող նորավէպին շարունակութիւնը, որուն նախորդ կէտը հրատարակուած էր *Քիւրակնի* 40րդ թիւով:

ԵՂԵՌՆԱԿԱՆ ՎԱՅՐԿԵԱՆԻՆ

Վայրկեանի լուռ յառումէ մը ետք, այս զեղծամիտ առաջարկին դէմ, բժիշկը կիրք մը զգաց ներքը, եւ արժանապատուութեան վիրաւորանք մը, իր խղճամիտ բժիշկի մաքուր սկզբունքներուն մէջ։ Տաքցած էր, և իր մէջ որքան մը գիտութեան մարդու բնազդը, այնքան ալ վրդոված էր դիւրագրգիռ բնութիւնը։

Չի կրցաւ զսպել ինքզինքը, եւ մեղմ ու տակաւ ոգեւորուող շեշտով մը խօսք առաւ, աչքերը արտակարգ փայլի մը տակ։

— Ըսել կ'ուզէք որ, յարեց, ոճիր մը գործեմ, չէ՞, ապահովաբար մղուած այն գաղափարէն թէ մենք, գիտութեան մարդիկս, մեր ամենօրեայ զբաղումին, անսիրտ անզգայ արուեստի մը յաճախումին մէջ կըրնանք իրական կեանք մը ոչնչացնել, պըզտիկի մը ձեռք անցուցած պուպիկին պէս, եւ կամ մահուան ու կեանքին նկատմամբ մեր սովորական անխորականութեան ոգին կրնայ մղել մեզի, առանց խիղճի խայթի մէկ սահմանէն միւսը նետել ու եւ մէկը։ Ո՛չ բարեկամս, ո՛չ. իրա՛ւ անտարբեր ենք տառապողներու ցաւերուն, իրա՛ցնէ՛ փայտի կտոր մը սղոցելու պէս կը յօշոտենք մարդու մը միսը, արիւնաթաթախ, բզբտուած մարմին մը կը զննենք, կը ձեռքնտենք քուրջերու ծրարի մը պէս, սակայն սսոնք ամէնքը չեն կրնար մեզի մղել կեանք մը դադրեցնելու ստորնութեան. Ոճիրը բարոյականութեան մէջ ի՛նչ որ է պարզ անհատի մը համար, նոյնը կը նկատենք մեզի ալ համար. մենք ալ մարդ ենք, մարդկութեան անդամը եւ բարոյականութեան հպատակներ։ Գութը անպատճառ ջիղերու թուլութեան մը պէտք է կապել, եւ զգացումը արդեօք կնոջական նուաղումներու ու մանկական խորշանքներո՞ւ պէտք է զօղել... Խիղճը կայ սակայն ամէն բանէ վեր, այն խիղճը որ միտքին ըմբոստացումն է, տըրուած նպատակի մը դէմ քարարձակում մը։

Արուեստին իտէա՛լը կայ հոն, եւ այդ մտատիպարէն, անոր նպատակէն անդին չեղում մըն է հա՛ն որ դատապարտելի է մեզի համար։ Բժիշկութիւնը մարդկութեան մեծ բարեբարութիւնն է, անոր տեւականութեան հզօր ձեռնտուն։ Ասոր համար ինչպէս ես, նոյնպէս ո՛չ մէկ բժիշկ պիտի հաւանի իր արուեստին սահմաններէն դուրս արձակում մը, հիւանդ մը, հոգ չէ նոյն իսկ մահուան շատ մօտ եւ անոր ծախուած հիւանդ մը անհնչացնելու, ուրիշի մը հաճոյքին, ուրիշի մը վաղանցիկ օգուտին համար։ Ատիկա ուճիր մըն է, որուն կը մղէք ինձի, կամ աւելի կ'ուզէք գործիք ընել, անձնասպանի մը ցունց մեղսակցութիւնովը, որ ձեր ամուսինի պարտականութիւնները կ'ոչնչացնէ, ձեզի վստահուած կեանքի մը դէմ զեղծումի, անբարոյութեան կը մղէ։

Բժիշկը շնչահատ, արագաքայլ կը խաչաձեւեր սննեակը, ձեռքերը տափատին գրպանը, ակռաներով վարի չըլժուքը խածած։

Արշակ նստած էր, գլուխը կախ, աչքերը մոլորուն, դէմքը մահապարտի մը պէս դնդերատուած ու մոխրագոյն։ Երկու ձեռքերը ամուր մը չըլծայած կը սեղմէր ծունկերուն մէջտեղ, եւ կուրծքը տարօրինակ յուզումէ մը ներս կը քաշուէր։

Գլուխը արտակարգ ցնորանքի մը տակ կը դառնար եւ միտքը կ'սպառէր, կը ցընդէր, վիհի մը վրայ թելէ մը կախուած մէկուն պէս։

Բժիշկին ճառը իրեն փոթորիկի մը պէս կուգար, անհունին գրկէն ծայր առած մըրիկ մը որ անդադար կը մոնչէր, կը գռռար, մերթ մեղմ՝ մերթ ուժգին։ Ոճիւր բառը զոր արտասանած էր բժիշկը էն առաջ, լայնցած, մեծցած, վիթխարիցած էր տակաւ, խաւ խաւ, ալիք ալիք, ջուրի մէջ նետուած քարի մը շուրջը տարածուող ծրփանքին պէս, եւ անեզր, անհուն չըլծալ

մըն էր կազմուած իր շուրջը, ամպերու թրթռուն աղմուկի մը պէս:

Գերազանց գինովութեան մը, յիմարական ջղատենդի մը խորը, ո՛չ մէկ բան կը հասկնար դէմը կեցող այդ մարդուն ըսածներէն:

Հոռութիւնը կատարեալ էր սենեակին մէջ. միայն գիտութեան մարդուն կակուղ ոտնաձայնը կար, որ կը կորսուէր գետնի գորգին թաւ հիւսուածքին մէջ:

Տասը վայրկեանի անխօսութիւնը հանգարտեցուցած էր բժիշկը, որ վայրկեան մը ասդին դառնալով նայեցաւ Արշակին վրայ: Անոր տառապագին դէմքը, խորշմ ճակատը, մութ աչքերը տեսնելով գուրթ մը եկաւ վրան. յիշեց երբեմնի երիտասարդը, սեւ մազերով եւ ամուսնի պէս աչքերով այն ճեմքիմեցը, որ առաջին անգամ իրեն եկեր էր գիշերանց, կնոջը յանկարծական մէկ թալուկին պատճառաւ, — առաջին օդակը ախտային ու ցաւագին ետքի տառապանքներուն. տեսաւ որ հիմա այդ սեւ մազերը ճերմակով խառնշուկուած էին, մոխրի դարնող գէշ ճերմակով մը՝ որ տառապողներու յատուկ է. գլուխը ուսն ի վար մխուած էր, կարծես անտեսանելի բեռի մը տակ, եւ այն ընդհանուր ինկածութիւնը որ ցաւագին հակապատկերը կը շնչուէր՝ իր կնոջ համար ցարդ անձնազօհ եւ անձնուէր այդ հոգիին:

Չլիցայ ըրած բիրտ խօսքերուն համար, մտածեց անոր կացութեան վրայ, վայրկեան մը ինքզինքը անոր տեղ դրաւ... ու գլուխը ցնցեց, վանելու համար իրաւցնէ՛լսենթեցընող այդ ուրուականը: Այն ատեն չմեղադրեց դէմի մոլորած հոգին, որ ա՛լ յուսահատութեան էր մղուած. անձնապանի մը հոգեկան կացութիւնը տեսաւ անոր վրայ:

Իր մէջ հիմա բուն մարդը, զգացումի՛ մարդը արթնցած էր. ակամայ ուզեց բարեք մը ընել այդ մարդուն, ու մօտենալով ձեռքերը բռնեց Արշակին, անուշ, մտերիմ շնչով մը ըսելով.

— Վեր առ գլուխդ տեսնեմ... ինչո՞ւ այդչափ յուսահատեր ես. Աստուած մեծ է. կեանքը արդէն ի՞նչ է որ. կը կարծե՞ս թէ

ուրիշ մարդիկ երջանիկ են, առողջ են, կամ հոգ չունին. մի՛ կարծեր, սիրելիս, մի՛ կարծեր, տես մենք թիշկ ենք, ամէնէն անձնական եւ ամէնէն թանձր վարագոյրներու ետեւ պահուած գաղտնիքները գիտենք, քահանաներէ աւելի մեծ խոստովանահայրեր ենք, հաւատա՛ ըսածիս. եւ ասկէց զատ փառք տուր որ նիւթապէս գոնէ բարգաւաճ վիճակ մը ունեցած ես, հապա եթէ աղքատ մը, կարօտ մը ըլլայի՛ր... Յուսահատութիւնդ շատ զարմանալի կը գտնեմ շիտակը. ըրածդ ազնիւ հոգիի մը վարձքն էր ցարդ, ինչո՞ւ կը փոխուիս յանկարծ, ինչո՞ւ մէկ կիցով ամէն ինչ ետ կը մղես. դուն պահապան հրեշտակն ես աշխարհիս ամէնէն դժբաղդ մէկ էակին, կնոջդ, անոր կեանքն ես, անոր մխիթարութիւնը. եւ դո՛ւն ինչո՞ւ չես զգար հոգիի այն մեծ հրճուանքը որ կը ծորի թշուառի մը մխիթարութենէն, հիւանդի մը վէրքերուն ամոքումէն...

Արշակ մոլորած, մարած աչքերով կը նայէր բժիշկին, որուն խօսքերուն անուշ շնչը քիչ մը մեղմացուցած էր կարծես իր պրկուած ջիւղերը: Յանկարծ սարսափեց, լայն շունչ մը առաւ, ու յրթներէն սա հծծիւնը միայն դուրս թռաւ.

— Ա՛խ, Տօքթօր...

Տօքթօրը հասկցաւ թէ Արշակ դիւային մոտասեւեռումի մը ենթարկուած էր, որմէ ետ կեցնել զինքը անկարելի էր ալ. կը մեղքընար զայն, կը վախնար որ նոյն իսկ այդ հրէշային գաղափարը որուն կը մղուէր այդ չարչարուած մարդը, զայն քէն մինչեւ հոն ուր ոճիրը իր ահուկի դրուագովը ի յայտ գար: Արշակ, գուցէ զրգռուած կնոջը մէկ ախոնդանոտ վայրկեանէն, եւ անոր պոռչմունքներէն կատղած՝ յարձակէր անոր վրայ, խեղդէր, փռչոտէր զայն, ու ետքը ինքն ալ երթար բանաբուն մէջ փոտելու... Այն ատեն զոհը երկուք պիտի ըլլար, եւ նոյն իսկ մեռել մըն էր որ պիտի մահուան դատապարտէր, ողջ մը, անձնուէր, ազնի՛ւ հոգի մը:

Այս մտածումներով, գրեթէ ակամայ

սա յայտնութիւնը ըրաւ, երբ արդէն մեկնելու համար ձեռքը երկարած էր Արշակին։

— Բարեկամս, կը ցաւիմ որ չպիտի կրնամ գոհացում տալ ձեր առաջարկին։ Միայն սա միջոցը կայ, կրնա՞ք դեղերը սխալ տալ եւ այդ վրիպանքը կրնայ դարմանուիլ...

Ձղջաց ըսածին վրայ, փոխեց խօսքը, քաջալերական խօսքեր ըրաւ, որոնք սակայն ոչ մէկ ազդեցութիւն ըրին։

Արշակի միտքին մէջ կայծակի մը փայլատակումը եղած էր բժիշկին վերջին խօսքերը։ «Դեղը սխալ տալ տալ...»։ Ի՞նչ էր որ կը դառնար հիմա անոր միտքին մէջ, բժիշկին մեկնելէն ի վեր։

* * *

Իրիկուան ստուերները կ'իջնային անուշ թմրիւրի մը պէս, եւ մայրամուտքի արեւը, հորիզոնին բոց զրուագները կը պրկէր, մահուան գալարումներու մէջ ինկող հուր վարդաստանի մը նման։

Ոսկեհէր ճառագայթներ, անեղր նկարագրեցութենէ մը խոյս տուած, շնչատ, ուժեւար կ'իյնային պատուհաններէն ներս, ապակիներուն վրայ լոյս դիմակ մը անցընելով եւ բոսոր շղարշ մը նետելով տանիքներուն եւ շէնքերու ճակատին։

Մաքրիկ, այդ օրը, կէս օրէն ետք բարւոքում մը զգացած էր իր վրայ, այլ եւս առջի խենթ ցնորքները հալածուեր էին կարծես միտքէն եւ ջիղերը աւելի հանդարտ, աւելի թոյլ նկարագիր մը առեր էին։ Սիրտը չէր բաբախեր եւ վրան աւելի ուժ եկած էր։ Մինակ տարտամ ինկածութիւն մը կ'զգար, իր մէջ բան մը խորտակուածի պէս էր։

Աւելի տոգոյն էր եւ մեղմ ջերմութիւն մը ունէր, տենդի մը հետքը։

Այն շրջանին հասած էր այս տառապողը, ուր կեանքը կը յաղթուի ալ եւ մահը իր տիրապետութիւնը կ'անուշցնէ քանի մը օրուան համար։

Իջաւ անկողինէն ու թիկնաթոռի մը մէջ ընկողմանած՝ սկսաւ դիտել երկինքը իր անհունապէս կարմիր ծաղկաւէտումին մէջ։

Ամպերը կրակէ փետուրներու պէս կը ծրփային հոս հոն։ Թեթեւ հոգիներ էին կարծես որոնք դացեր կեանք էին ցաներ տիեզերքին այդ պարապութեան մէջ, ինքն ալ ամպ մը ըլլալ ուզեց, վարդագեղ, բոցոտ ամպ մը, ուր վերէն, անհասանելի սահմաններէն դիտէր վարը, զուրկ ամէն տառապանքէ, ամէն ցաւէ՝ ու ախտէ։

Այդ յափշտակութիւնը շատ հեռուները տարաւ զինքը, վերյուշեց անցած օրերը, երջանիկ, գգուտառ ու յանկուցիչ սէրի այն պահերը, որոնք աւաղ, հիմա այդ ամպերուն պէս հեռուէն կը փայլէին իր աչքին։ Երազեց, մտածեց, ու յոգնած՝ աչքերը փակուեցան թեթեւ մրափի մը տակ, մայրամուտքի այդ անընդուն ծիածանին մէջ։

.

Արշակ իր յուսահատութեան գերագոյն նոպային մէջ կուրցած, ցնորած էր գրեթէ։ Ժամերով գլուխը ձեռքերուն մէջ՝ աթոռի մը վրայ հակ նստած էր։

Կամ կեանք եւ կամ մահ։

Որոշումը օրոշում էր։

Այս միջոցին զեղագործին աչկերտը բժիշկին վերջին դեղերը բերաւ։ Արշակ փութաց առնել զանոնք, ու սեղանին վրայ դրած՝ սկսաւ արագ երթեւեկել, ճակատը պոստած եւ գլուխը կրակներու մէջ։

Վերջին վայրկեանն էր. սպաննութեան ժամը։ Հէգ մարդուն սիրտը կը ճնշուէր, կը տառապէր ու կը խեղդուէր կարծես։ Աչքերը հրաշէկ երկաթներու պէս կաս կարմիր բոցեր կ'արձակէին եւ սրունքները ազազուն ճիւղերու պէս կը գողդղային։ Աթոռի մը վրայ նետուեցաւ ու սկսաւ նայիլ դեղի շիշերուն, որոնք հիմա կը պարէին իր երեւակայութեան մէջ։ Անոնցմէ մէկը փոքր սլորուակ մըն էր, որմէ օրը երեք կաթիլ պիտի տրուէր ջուրի գաւաթի մը մէջ, կերակուրէն առաջ խմուելու համար։ Դեղագործը անոր պիտակին վրայ այս մանրամասնութիւնները զանց էր առած։

Դիպուածը իր մեղսակցութիւնը կը բերէր այդ քստմնելի կնասպանութեան։

Արշակ մարմնական ջլագարումէ մը վախ-
ցաւ երբ սրուալը կը պարպէր ջուրի գաւա-
թի մը մէջ : Կծու հոտ մը տարածուեցաւ ,
դեղին հոտը , որ մահուան հոտին պէս ե-
կաւ Արշակի , արիւնի կծու արտաբերումնե-
րու հետ խառնուած :

Վարանեցաւ , կոկորդը կը սեղմէին , և
զլուխը կարծես մուրճի ծանր հարուածնե-
րու տակ կը ջախջախուէր :

Վայրկեան մը մտածեց առաջ չերթալ .
այնքան սոսկալի էր տագնապը . սակայն
նոյն պահուն յիշեց կնոջը դաժան դէմքը ,
որ քիչ մը ետք իրեն երեսին լուտանքներ
պիտի պոռթկար , իրեն պիտի հայհոյէր ու
պիտի քալարեցնէր , պիտի յոշոտէր իր սիրտը :

Մէկ ժամուան մահապարտի ահռելիու-
թիւնը լաւագոյն էր տեսական տառապան-
քէ մը :

Ու գաւաթը ձեռքը առաջացաւ դէպի
հիւանդին սենեակը : Դրան առջեւ կթոտե-
ցաւ , գինովցաւ եւ պատին կրթնեցաւ չիյնա-
լու համար :

Գերազանց վատութիւն մը գործողի ճա-
կատագրային ինքնամիտումով մը սակայն ,
զուռը հրեց ու ներս սահեցաւ՝ աչքերը ու-
ռած , դէմքը կասկապուտ եւ ոտքերը ելեկ-
տրական հոսանքի մը մէջ ջլապիրկ :

Մաքրիկ լսեց ոտնաձայնը , ասդին դար-
ձաւ կիսովի ու անուշ ժպիտ մը այտերուն՝
մրմնջեց .

— Նորէ՞ն դեղ , Արշակ . . .

Մեղապարտ ամուսինը ապշանքէ զար-
նուած մնաց հոն : Ինքզինքին չէ՛ր հաւտար :
Այս մեղմ , հոգածու ձայնը իր կնոջը ձայնն
էր , այն կնոջը որմէ միայն նախատինք եւ
հայհոյէր կը լսէր ամէն ժամ : Աչքերը դար-
ցուց դիտելու համար զայն :

Կարմիր թաւիչէ թիկնաթոռին գիրկը ,
Մաքրիկին գիշերանոցին ձերմակութիւնը կը
փռուէր կարապներու փափուկ թեւերուն
պէս : Սեւ մազերը քակուած ինկեր էին
ձոծրակն ի վար , եւ դէմքը երբեմնի այդ
դաժան դէմքը , հիմա առած էր այն տոգոյն ,
մեռելատիպ երանգը , որ քաղցրութիւն է ,

որ երաժշտութիւն է , բանաստեղծութիւն
է համակ : Աչքերը անուշած էին խորունկ
ակնակապիճներուն մէջ եւ այտին վրայ ,
տենդի մը կարմիր բիծերը կը խառնուէին
իրիկնամուտի արեւէն փախած զուարթ ճա-
ռագայթներուն հետ , որոնք կարմիր շուք
մը կը ձգէին այդ տառապագին եւ չար-
չարուած մարմինին վրայ :

Արշակ սարսուռներու անցքը կ'զգար իր
երակներուն մէջ : Սիրտը կը հատնէր եւ շունչը
չէր ելլար :

Կինը , աւելի տկար , աւելի՛ հրեշտակա-
յին , մահամերձի մը երկնային բնազդովը
հծծեց , աչքերը , սեւ մարած աչքերը ա-
մուսինին յառելով .

— Ա՛խ Արշակս , ի՞նչ եղար . ես պիտի
մեռնիմ , գիտեմ , դուն ապրէ՛ գոնէ . . .
բայց ի՞նչ կ'ըլլաս , ինչո՞ւ առանկ կապուե-
ցեր ես . վա՛խ Արշակս , ինծի համար խաչը
ելար , չէ՞ . . .

Պատաստուն , սուր ճիչ մը միայն լըս-
ուեցաւ , ու Արշակ սեւ ուրուականէ հա-
յածուողի մը պէս , ձեռքի գաւաթը գետին
նետեց եւ խուժելով Մաքրիկի ոտքը .

— Ախ ներէ՛ , ներէ՛ Մաքրիկս , հե-
կեկաց , ներէ՛ ինծի . . . մեղապարտ եմ
քեզի համար , ներէ՛ ու այսպէս մէկտեղ
ապրինք :

Արցունքներու ողողում մը պոռթկաց ա-
նոր աչքերէն . կարծես կուրծքը կը քակ-
ուէր իր տեղէն , եւ խենթ , յիմար տենդի
մը մէջ , անհո՛ւնորէն համբուրելով մահա-
մերձին վտիտ ձեռուները , ծունկի եկած ,
անդադար կը հեկեկար անոր առջեւ , խըղ-
ճահար մահապարտի մը պէս .

— Պիտի ներես ինծի Մաքրիկս , չէ՞ ,
պիտի ներես . . . :



Օ Ր Ո Ւ Ա Ն Կ Ե Ա Ն Ք Է Ն

Պահ մը եւս: Եւ ահա տակաւ կ'սկսին սահիլ ամառուան այնքան գեղազուարճ եղանակները, որոնց վրայ չդադրեցանք հիանալէ: Կ'անցնին բնութեան այնքան թարմ ու կեանքոտ ամիսները, որոնց գեղեցկութիւնները չվարանեցանք երգելէ եւ ահա կ'անցնին վերջապէս այն հեշտօրօր ու գգուող զեփիւռները, որոնք պարուրեցին մեզ, վերջարթնումի առոյգ ու կենսական զօրութիւններով եռանդոտելով ամէնքս:

Արեւուն յորդ ցոլացումին տակ կեանք առին մեր անձերը եւ բնութեան հրաշալի ոգեւորումը անգամ մըն ալ շեշտեց այն պէտքը՝ զոր կ'սպասէ մարդ, զինքը չըրջապատող տարրերէն եւ որուն առնչութիւնը կ'արկախուի մարդուն կազմին ու բնութեան ընձեռած կենսականութեան միջեւ:

Ապրող մարդուն մօտ, բնութիւնը իր իրիկնամուտն է որ կը չըջանագծէ նորէն առոյգ ու հրաշալի վերազարթնումին պէս զէպի վերամուտն է ուր կը գիմէ անգամ մըն ալ, իրբեւ պայմանադրական թաւալում, ստեղծումէն ի վեր, հրամայուած միօրինակութեանը մէջ, ո՛ր գերագոյն էակին անյողգողդ ու անդիմադրելի հրամանը կայ, անբաղդատելի եւ գերազանցօրէն պաշտելի փառքին մէջ:

Բնութիւնը իր պծինքներէն մերկանալ կ'սկսի հիմա, ճիշտ արեւուն հիանալի շըրջանին նման, որ կ'երթայ կը թաւալի լեռներէն հովիտներէն անդին մութի ու խաւարի քառսին մէջ սուզուելու, երկրորդ օրը վերերեւալու համար, կազդուրող եւ առոյգ: Ու այն ատեն, տեսարաններուն էն գեղեցիկն է որ կուգայ պատկերանալ իր կարգին:

Ձմեռը, օ՛հ, ո՛րքան հմայքներ կան իր մէջ: Երէկուան կանանչութիւնները կոյս ճերմակութեան մը տեղի տուած են. զաւարազարդ պարտէզներ ճերմակ սաւանի մը տակ կը մրափեն, հեզիկ ու փառաւոր արեւին հրացայտ զէմքը կը թաղուի բարդ ամպերու ծալքերուն մէջ, աղօտ ցօլքերով ստուերոտելով մինակ աշխարհը: Ու մարդը հաճոյ-

քի սիրահարը, կեանքին շարունակուող ընթացքը կ'սկսի նորէն: Յերեկոյթներ, դաշտի հաճոյքներ, լուսասփիւր սրահներու կը փոխակերպուին: Օր մը առաջ ծովը սիրեց, արեւու գաղջ մթնոլորտին տակ չըջագայեց, պարտեզներէ պարտէզ ման եկաւ, բայց հիմա՝ իր մեկուսացումը ունի թէպէտ, սակայն, իր հաճոյքները նոր առիթներով յագուրդ կը գտնեն եւ վառարաններով զարդարուն սենեկներէն ներս իր մեղկ ծփանքին մէջ, հեշտիւ ու անվրդով օրօրումներուն ան:

*
*
*

Նոր երեւոյթներ կան հոգ, օղակաւորուած պատկերներու շարք մը, որոնք կը բաղխին մեր մտասեւեռումներուն եւ որոնք կը ցցուին զիտող աշքերնուս առջեւ:

Եւ ահա նոր տեսարաններ կը պարզուին հիմա, տխուրնե՛րը: Երէկուան մեղեդիները որոնք կ'ոգեւորէին հանրային զգօսանքի վայրերը, լացող հեկեկանքի մը փոխուած, լռած կ'երեւան. զարդարուն զգեստները, կը փոխուին կարկտուած ցնցոտիներուն, աղքատին, մուրացիկին, այդ տարաբաղդ հոգիներուն: Ու ինդուքի, ցնորքի ու խրախճանքի՝ զուարթ աղաղակները, հեծեծանքի ու վիշտի տխուր մեղմանքներ են հիմա, որոնք կ'արձակուին, կ'երկարին տառապող հոգիներէ ու կը մարին՝ ձիւնի անձրեւի կաթկթութիւններուն հետ:

Մարդկային կեանքին վճռուած իրողութիւնները իրարու ներհակ, կը պատկերանան անվրէպ, այն զոյգ կապերը՝ որոնք դասակարգութեան երկար օղակի մը՝ անբաժանելիութեան արտայայտումը կը շեշտեն կարծես: Ու հարուստին շուայտ կենցաղին շատ մօտ դեգերող այդ գետնաքարչ դասակարգը, ճակատագրօրէն, լքումի դատապարտութիւնը կը կրէ իր ճակտի ակոսներուն մէջ:

Երկաւոր կեանքեր, երկու անժխտելի գոյութիւններ, որոնք երէկու ընէ ի վեր կային եւ պիտի ըլլան յաւիտենապէս:

Ընկերականութեան լայն կցորդութեան մէջ, անհատին վրայ դրուած սրտի ու

հոգեկան պարտականութիւններուն առաջին օրէնքը կը գծուին այս տեսարաններուն հանդէպ: Տիեզերք, իր անըմբռնելի տարրերով նոյնը կը հայելիացնէ «օգնելու պէտքին» նկատմամբ: Ու երբ այս բոլոր անյեղի իրողութիւնները իրենց լայն սահմանին մէջ կը կրկնեն նոյնը, այն աստե՛ն, հոգիին զօրաւորագոյն պէտքը իր առողջ գաղափարականը կը հիմնէ՝ սա համոզումին առջեւ թէ, չկայ երբեք այնքան գեղեցիկ, այնքան հոգեկան զգացումներու յագուրդ տուող միջոց մը, քան նրթական ձեռնտուութեան պէտքին զգացումը անոնց՝ որոնք կը կարօտին անոր:

ՌՕԹԱՆ Խ.



ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԱՄԱՍԻՈՅ ՄԷՋ

Առաջին անգամն է որ ձեռնադրութիւն մը կը կատարուի Ամասիոյ եկեղեցիին մէջ, թէեւ ձեռնադրուած քարոզիչներ ունեցած է: Այս պատճառով՝ ժողովուրդը մասնաւոր հետաքրքրութիւնով մը կը սպասէր նոյ. 21/5ի կիրակիին, երբ պիտի կատարուէր հանդիսաւորապէս Պատ. Մովսէս Տոմպալեանի ձեռնադրութիւնը իբր «Աւետարանիչ» Թաջորդարար՝ որոշուած օրերուն տեղս հասն: Վեր. Միսիրաններ, երէցներ, Պատ. քարոզիչներ և Մեծ. նուիրակներ, Մարզըւանէն, Սեբաստիայէն, Կիւրինէն, Ազգաթ-Հաճի գիւղէն, Զիլէն, Վէլի-Քէօփրիէն եւ Այաչամէն, եւ Վեր. Տօքթ. Րիկզի նախագահութիւնով քննութիւնը կատարեցին նոյ. 1ին. իրիկուան ժամը 1ու կէսին: 20. 22 հարցումներու, որոնք հարցուեցան առ հասարակ բոլոր նուիրակներուն կողմէ, գոհացուցիչ կերպով պատասխանեց նորոն-ծայ քարոզիչը, որ մօտաւորապէս 7 տարի խաղաղ պաշտօնավարութիւն մը վարած եւ իր անկեղծ ու բարի տրամադրութիւններովն ու բնաւորութիւնովը ժողովրդական դէմք մը եղած է իր շրջանակին մէջ:

Կիրակի ժամը 4ին, համեստ ժողովուրդ մը լեցուցած էր ժողովարանը. Պատ. հիւ-

րեր ու նուիրակներ իրենց մասնաւոր աթոռները գրաւած էին ամպիոնին աջ կողմը: Կը ցաւինք միայն ըսելու թէ, հակառակ պաշտօնական հրաւիրագիրեր ղրկուած ըլլալուն՝ պաշտօնական մարմիններուն, անմեկնելի նախապաշարումով մը անոնք չէին հաճած ներկայ գտնուիլ ասանկ հանդիսաւորութեան մը առթիւ: Միայն Քաղ. Ժողովին կողմէ ներկայացուցիչ մը պատիւ ըրած էր ներկայ գտնուելու: Գաւառներու մէջ, ասանկ կրօնական բացառիկ արարողութիւններու առեւ՝ վայելուչ է որ անխտրական ոգիով մը ջերմ վերաբերում մը ցոյց տրուի: Ո՛րքան մեծ հաճոյք մը պիտի առթէր Բող. հասարակութեան, եթէ տեղւոյս առաջնորդ՝ Գեր. Արիստակէս եպ. Վանքեան, իր ներկայութիւնովը հաճէր մասնաւոր հրապոյր մը տալ ձեռնադրութեան հանդէսին:

Բեմին վրայ իր պատկառելի դէմքը կը ցուցնէր Վեր. Տօքթ. Րիկզ, որուն ալեքառ մօրուքն ու ծանր, լուրջ ձայնը՝ քարոզչական օգտակար գործունէութեան մը երկար շրջանը կը մատնէր: Հանդէսին բացումը կատարուեցաւ փառաբանական երգով մը, որ առաջին անգամ երգուեցաւ երգիչ խումբի մը կողմէ, եւ ծանուցուեցաւ որ այսուհետեւ ամէն կիրակի, քարոզի պաշտօնը նոյն երգովը պիտի սկսի:

Յետոյ Զիլէի քարոզիչ, Պատ. Գասպար Թիւրատեան կարգաց Եսայեայ մարգարէութեան Զ. գլուխը, և աղօթքով ու երգեցողութիւնով մը ընդմիջուելէ վերջ, Մարզըւանի Աստուածաբանական վարժարանի ուսուցչապետներէն Բրօք. Քսինիտիս բեմ ելաւ քարոզելու կարդացուած գլխուն 8 համարին վրայ: Անոյ ու ազդու շեշտերով ջանաց ցուցնել Աստուծոյ սրբութիւնը, մարդուն սրբութենէ հեռացած ըլլալը, եւ մարդկային մսեմ կոշումը՝ մարդկութիւնը դէպ ի սրբութիւն հրաւիրելու: Անոր յաջորդեց ձեռնադրութեան արարողութիւնը, հինգ ձեռնադրեալներու կողմէ, Վեր. Մրիկզի օրհնութեան աղօթքովը, Հանդէսին համար պատրաստուած հետեւեալ երգը

երգուեցաւ երգիչ խումբին կողմէ, նախապէս կարգացուելով յօրինողին, — այս տողերը գրողը, — կողմէ, եւ ընդհանուր ձեռնադրուելիք քարոզիչներուն նուիրուած ըլլալը յայտնուելով:

ԵՐԳ ԶԵՌՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Ի՜նչ վսեմ է, Տէր, այս սուրբ տեսարան,
Որուն մեր արեւ պաշտանով ցանկան,
Տեսնել խնկաբոյր բուրվառ կեանքանի,

Որ կ'ուխտէ միայն միշտ սերդ պաշտելի:

Զեռեքդ վիրաւոր դիր անոր գլուխ,

Օծուի կապկոտ արեամբդ սիրաբուղիս.

Որ ցաւովդ խաչին համակուած իսպառ

Յիսուս, նուիրուի սիրոյդ խանդավառ:

Օձէ, Սուրբ Հոգի, խաչովդ սրբութեան

Որ կեանքն լուսատու հասնում մ'յաւիտեան,

Վեհ ձեռնութեանդ լուսով ողորուն

Պատմէ, քաղցէ բոլ փառքդ ամենուն:

Վերջը Մարդուանի քարոզիչ Պատ. Ա. տանալեան նորընծային աջը բռնելով, գործնական հրահանգութիւններով համեմուած օգտակար խրատներ ուղղեց՝ կղերի պարտականութիւններուն, կոչումին ծանր պատասխանատուութիւններուն, անոր պարգեւած ներքին հաճոյքներուն վրայ:

Ժողովուրդին կողմէ խօսելու բաժինը յանձնուած ըլլալով Մարդուանի միսիոնարներէն Վեր. Մր. Հուսայթի, ամփոփ կերպով նախ ներկայացուց Ամասիոյ եկեղեցական պատմութենէն կարեւոր դրուագներ, եւ յետոյ ժողովուրդին պարտականութիւնները ի վեր հանեց հանգէպ կղերին եւ եկեղեցական գործերուն:

Ազգաթ Հաճի գիւղի քարոզիչ Պատ. Թ. Պապասինեանի ազօթքովը արարողութիւնը վերջացաւ, ծանուցուելով իրիկունը կատարուելիք պաշտամունքը, ուր պիտի կատարուէր նաեւ հաղորդութիւն եւ մկրտութիւն, նաեւ քարոզ մը Վէզիր Էօփրիւի նորընտիր քարոզիչ Պատ. Գէորգ Զաքարեանէ: Ուրախ ենք որ այս տարի միակը չեղաւ Աւետարանի քարոզչութեան նուիրուողներու արձանագրութիւնը Բիւրակնի համակրելի էջերուն մէջ:

Ամասիա, 13 նոյ. 1903

Հ. Խ.

Մ Ա Ն Զ Ո Ւ Մ Է

գեղեցիկ զաղափարը յղացած է, Տարեգլուխին Հիւանդանոցի որբերն ալ մասնակից ընելու համար պտուղի ու ամանորի խրախճանքներուն, նուիրատուութեան կոչմը ընել, համայնքին ամէն դասակարգերուն, մասնակցելու համար անոր:

Գաղափարը այնչափ գովելի ու քաջալերութեան արժանի է որ, անոր մասնակցելի հաճոյք մըն է ամէն անհատի համար, քանի որ անոր առաջադրութիւնն է՝ ընտանեկան հարկին տակ երջանիկ ապրող բազմաթիւ պղտրկներու հետ Հիւանդանոցի պատուարանին անտէր տղաքն ալ մասնակից ընել կալանդի հաճոյքներուն, Ամանորի իրիկունը, երբ ամէն սիրտ կեանքի վիճակին խոր հայեացքով մը կ'անդրադառնայ, ու անմխիթար հոգիները խոր դառնութեամբ մը կը զգածուին:

Մինչեւ հիմա եղած նուիրատուութիւններուն գումարը արդէն բաւական կարեւոր չափի մը կը հասնի, ու յուսալի է որ անոր նպատակը կազմող բազմաքանակ յաջողութեամբ պսակուի, եթէ ամէն ունեւոր անհատ ուզէ միտք բերել աս տեսակ մարդասիրական ու հաճելի պարտականութեան մը գոհացումէն իրեն ալ բաժին մը հանել, շատ պզտիկ նուիրատուութիւնով մը մասնակցելով ու նպաստելով անոր:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ

Լոյս տեսաւ 1904 Տարիի Պէտպէրեան ՏԱՐԵՑՈՅՑԸ, մաքուր ու խնամուած տպագրութիւնով մը:

Այս «Տարեցոյց»-ը, որ իր երկարատեւ կեանքին մէջ մեծ ընդունելութեան արժանացած է, այս տարի հրատարակուած է չափազանց նոյն ու շահեկան բովանդակութիւնով մը, — բովանդակելով աշխատակցութիւններ եւ սիրուն յօդուածներ՝ բոլոր ժամօք ու սիրուած գրողներէ, — եւ կը կազմէ գողցիկ հասոյ մը, ընթերցումին արժանի՝ ամէն դասակարգի անձնու, եւ գիրք մը գոր ամէն անհաս կ'արժէ որ ունենայ:

Մահը, կորովի ծերութեան մը մէջը, կը մարէ կեանքը անգլիացի հոշակաւոր փրիսոփային՝ Հերպերդ Սրէնսըրի:

Տխուր ժամ մըն է, տիեզերական բարձր դասին համար, ան վայրկեանը, ուր կը զաղարի գործելէ աս հուժկու ուղեղը, և ուր, զմայլելի կազմակերպութեամբ աս իմացականութիւնը կը կասի:

Ան, համեստ ու անշշուկ մահ մը ունեցաւ, ինչպէս վայել է իմաստուններուն: Բաւական առաջացած տարիքի մը մէջ էր ան, բայց, շատոնց ի վեր իր անունը չէր գրադեցներ հանրութեան ուշադրութիւնը:

Ան կ'ապրէր, մենիկ, առանցնացա՛ծ, ինքզինքը յանձնած անդորր մեկուսացումի մը՝ հեռու աշխարհի աղմուկներէն և անոր անօգուտ յուզումներէն:

Իր ծերութիւնը տխուր էր եղած: Հաւատքը ունէր, քիչ մը աւելի ապրելու. բայց, հակառակ ասոր, տարի մը առաջուան իրնամականերէն մէկուն մէջը, հետեւեալ հեզնական բառերը կը սպրդեցնէ. — «Հանգուցեալ Սրէնսըր»:

1820ին, մեթոտական ընտանիքէ մը ծնած է: Իր կեանքը, չէ՛ ճանչցած ուրիշ արկած, բայց եթէ, արուեստի փորձ մը, որ զինքը զժրաղդ ըրաւ, եւ, մենակցութեան մղեց ետքէն: Ան, ուրախութեամբ յանձնուեցաւ անոր: Ան ատենը, 26 տարեկան էր: Աղկէ ետքը, իր կեանքին պատմութիւնը, իր գործերո՛ւն պատմութիւնն է:

Հերպերդ Սրէնսըր, իր գործերովը եւ իր փրիսոփայական հայեացքովը՝ ինքզինքը հանդիսացուցած է տասնըիններորդ դարու իմացականութիւնը լուսաւորողներու է՛ն հոյակապ առաջապահներէն մէկը:

Իր իմաստասիրութեան խարիսխը, Շրջափոխութեան տեսութիւնն է, և զոր ահա թէ ի՛նչպէս կը մեկնաբանեն:

ԱՐՄ.

ՀԵՐՊԵՐԴ ՍՐԷՆՍԸՐ



Հակադարձօրէն անգլիական միտքին մասնաւորապէս վերլուծող վիճակին, Հերպերդ Սրէնսըր, հանրագիտակ ուղեղ, ամէն բանէ առաջ խոր ինքնատիպութեամբ փրիսոփայ մըն է: Իր դրապաշտական հաստատաբանութիւններուն համար, ան չիթռուելու ենթակայ եղաւ դրապաշտ դպրոցին պետին աշակերտներուն հետը: Ան, Օկիւսդ Բօնդի Փիլիսոփալուքեան հետ Անհամաձայնութեան Պասնաւներ խորագրով հատորի մը մէջը, ջանաց սահմանել ան գլխաւոր կէտերը, որոնց մասին չէր համաձայնեի ֆրանսացի հոշակաւոր դրապաշտին հետը: Պէտք չի կայ թուելու աս երկու մեծ միտքերուն միջեւ գոյութիւն ունեցող տարա-

կարծիքութիւնները: Կ'արժէ մինակ յիշատակել մէկ կէտ մը, որ երկու փրիսոփաներուն ընկերաբանական գլխաւոր սկզբունքը կը կազմէ:

Օկիւսդ Բօնդ ընկերութիւնը կը գերադասէ անհատէն: Ան կ'արտօնէ եւ կ'արդարացնէ՝ ընկերութեան կողմէ՝ ու անհատէն վեր կարգէն՝ ամէն իշխանութիւն անհատին վրայ: Մինչդեռ Հերպերդ Սրէնսըր հակառակը կը դաւանի:

Հերպերդ Սրէնսըր իր փրիսոփայական դրութիւնը պարզած է բազմաթիւ հոյակապ գործերու մէջը, որոնց գլխաւորներն են. — Առաջին Սկզբունքներ, Կենսաբանութեան Սկզբունքներ, Հոգեբանութեան Սկզբունքներ,

Բարոյական՝ Իմացական՝ Ֆիզիկական Կրթութիւն , Ընկերային Հաւասարակեցութիւն , Գիտութիւններու Դասաւորում, ուր վէճի կ'ենթակրէ Օկիւսդ Գոնդի կողմէ սահմանուած կարգը , և , — ինչ որ աս գիտունին փառքին զխաւոր տիտղոսը կը կազմէ , — գիտութեան երեք կարգ կը սահմանէ , փոխան վեցի , եւ կը յայտարարէ թէ , անոնց միջեւ կապակցութիւն չի կայ , և վերջապէս իր Փորձերը , ուր կը պարզէ Շրջափոխութեան իր մեծ վարդապետութիւնը :

Շրջափոխութիւնն է որ պիտի մնայ իբր փառքի գլխաւոր պիտակը Հէրպէյզ Սթենսլըրի , եւ որ պիտի հռչակէ իր անունը , և անոր պիտի ձօնէ նշանակութեան կարեւոր բաժին մը : Շրջափոխութեան իր աղ տեսութիւնը՝ իր տեղը չինած է արդի միտքերուն մէջը : Գրեթէ անոր պէտք է վերագրել իր ձեռք բերած ժողովրդականութիւնը , ուրիշ երկիրներ : Ադ վարդապետութիւնը միւրիւրակն ու սրտապնդող է , քանի որ ան կը հաստատէ մարդկային կատարելութեան հաւանականութիւնը , և ակնկալութիւնը կը ներնչէ անոր՝ եթէ ոչ երջանկութեան , գոնէ բարեփոխման , իբր հետեանք եւ արդիւնք առաջգիմութեան օրէնքին : «Առաջգիմութիւնը , կ'ըսէ ան , դիպուած մը չէ՝ , այլ անհրաժեշտութիւն մը : Ան հեռու է ըլլալէ արդիւնքը արուեստին , քաղաքակրթութեան , կամ բնութեան շրջափոխութիւն մը , ինչպէս զարգացումը սաղմի մը , կամ ծաղիկի փթիթին : Բարեփոխութիւնները , զորս մարդկութիւնը կրած է և կը կրէ տակաւին , հետեւանքն են գործարանաւոր բնութեան էական օրէնքին , և եթէ մարդկային սեռը չկորնչի և կամ իրերու սահմանաւորութիւնը նոյնը մնայ , աս բարեփոխութիւնները պիտի հասնին կատարելութեան » :

Ամէն բնական զարգացում փոփոխութիւն մըն է , ա'ս է Շրջափոխութեան սկզբունքը , որ ձեռնհասօրէն ապացուցուած է Առաջին Սկզբունքներին և Փորձերին մէջը : Բնութեան , մարդուն , բնկերութեան մէջը , ամէն բան կը շրջափոխուի , և աս տիեզե-

րական շրջափոխութեան օրէնքն է՝ պարզէն բաղադրեալին անցնիլ , ու նոյնասերէն՝ տարասերին : Միաձեւութիւնը՝ նախաքայլն է ամէն բանի , ու բաղադրեալը՝ անոր կատարելութիւնը : Աս մեծ ճշմարտութիւնը կ'ապացուցուի ուսումնասիրութիւնովը աստղաբաշխութեան , երկրաբանութեան , կենդանաբանութեան , պատմութեան , և նոյն իսկ ան եղելութիւններով , որոնք կ'անցնին ամէն օր մարդու աչքին առջեւը : Աշխարհի , ու մասնաւորապէս երկրագունտի ստեղծումին համար ընդունելով նախադրյալ անկազմակերպ նիւթի մը գոյութիւնը , մարդուն զատողութիւնը և իմացականութիւնը չեն կրնար անգին երթալ ադ նախադրյալ անձանաչելի նիւթէն , որ չի կրնար յաւիտեան գոյութիւն ունեցած չըլլալ , որովհետեւ ուրեմն ուրկէ՞ կրնար ան ծնունդ առած ըլլալ : Ան չի կրնար նաեւ յաւիտեան չտեւել , որովհետեւ , ուր պիտի ապաստանի ուրեմն իր անհետացումէն ետքը : Պատշաճեցնելով մեր մոլորակին համար , ինչպէս արեգակնային ամբողջ դրութեան , նախնական միզամածի վարկածը , Շրջափոխութիւնը երեւան կուգայ անմիջապէս : Միզամածը Շրջափոխուած է : Ան խտացած , ամփոփուած է : Անոր մէջը խտացումի , բարեխառնութեան և շարժումի փոփոխութիւններ տեղի ունեցած են : Պարզ զանգուածը , նոյնասեր՝ միզամածութեան , բաղակցուած է . յետոյ երկիրը՝ պատրաստութեան մէջ նոյնասեր գունտ՝ տարասեր ձեւերով , կազմաւորուած է : Հրեղէն գունտին պարզութեան , և նմանօրինակ բարեխառնութեան՝ յաջորդած է ցրտացումը , իր ջերմութեան աստիճաններու փոփոխութիւններովը , իր զանազան ժայռագոտիներովը , իր հողի զանազան խաւերովը , այլազան մետաղներովը , իր լեռներովը , ծովեզան մետաղներովը , իր լեռներովը , ծովերովը , անտառներովը : Կազմակերպուած արարածներու ծագումը՝ պարզէն բաղադրեալին դրութեան նոյն յաջորդականութիւնը կը ներկայացնէ :

Մարդը՝ որ կենդանական աստիճանին գլուխը կը կանգնի , արարածներու ամէնէն բազմաբարդն է : Նախնական ժողովուրդները՝

պարզունակ կազմակերպութիւն մը ունին : Վայրենին չատ մը արհեստներ կը մշակէ , բայց ատոնցմէ ո՛չ մէկը մասնագիտութեան կը վերածուի : Բայց ցեղը կը զօրանայ , հարստութիւններու կը տիրանայ , կը խնայէ սնունդներ , և ապահովութեան ու հանգրստութեան մէջէն կը տեսնէ ծնիլը աշխատութեան ու կեանքին բարգումին : Արդի ընկերութիւններուն մէջը , համասերութիւնը անհետացած է , և պաշտօններու այլազանութիւնը կը համապատասխանէ պէտքերու բազմապատկութեան , տարասեր գոյութեան : Լեզուն , գրականութիւնը հետեւած են նոյն ընթացքին : Նախապէս , ամէն բան գաղափարագրութիւն էր : Գրականութիւնը , քանդակագործութիւնը , նկարչութիւնը խառնշուտկուած են խորհրդաշաններու մէջը : Նախնական գիրքերը կը պարունակեն ամէն բան , — բարոյական , օրէնսգիտութիւն , գինուորական արուեստ , պատմութիւն , տիեզերածնութիւն , աշխատագրութիւն և աստուածաբանութիւն : Սեռերու անջատումը առաջ եկած է վէտաներէն , Աստուածաշունչէն ու Իլիականէն բաւական ետքը :

Ահա ընդհանուր կերպով վարդապետութեան խարխիւր Հէրպէրդ Սքէնսըրի :

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ՇԵՐՈՍՆԵՐԸ

ԱՅՐ ԵՒ ԿԻՆ ՔԻԻՐԻ. — ՀԱՆՐԻ ՊԵՔՐԵԼ

ՆՈՊԵԼԻ ՄՐՅԱՆԱՆԸ

Ռասիոմի եւ Իւրաքիոմի գիւտերը , — որոնք կոչուած են հիմնովին յեղաշրջելու գիտական աշխարհը , եւ նոր դրութիւններ հաստատելու , — ծանօթ են արդէն , Բիւրակնի մէջ հրատարակուած յօդուածով մը , զոր կը ստորագրէր ամերիկացիական հմուտ բժիշկ մը՝ Տօքթ. Ճէլալեան :

Այդ գիւտերը եւ իրենց հեղինակները , վերջերս մասնաւոր ուշադրութեան առարկայ եղած են գիտական աշխարհին մէջ , ինչպէս գիտական կաճառներու առջեւ : Գիտութեան

առաջդիմութեանը սահմանուած մրցանակ մը , վերջերս իրենց էր որ վիճակուեցաւ :

Բնագիտութեան 100,000 ֆր. Նօպէլեան մրցանակը այս տարի ստացաւ Ֆրանսացի գիտուն Տիկին և Տէր Բիէռ Բիւռի և Մ. Հանրի Պէքրէլի , անդամ Գիտական Կաճառի Պէքրէլ 1896ին գտաւ որ ուրաքիոմը և իր զաւորութիւնները զուրս կուտային ճառագայթներ , որոնք նմանութիւններ ունէին Ռէօնգիէնի ճառագայթներուն : Այս նոր ճառագայթները կ'ազդեն լուսանկարչական բլաֆին , իրենցմէ անցած օդը հաղորդիչ կ'ընեն ելեկտրականութեան , չեն անդրադառնար , չեն բեկեղիկ , և կրնան անցնիլ սեւ թուրթին և մետաղէ նուրբ թիթեղներուն մէջէն : Անոնց տրուեցաւ Պեքրէլի ճառագայթներ անունը :

Իսկ Տիկին և Տէր Բիւռի գտան ռասիոմը , որ կը հանէ ճառագայթներ՝ որոնք մեծութեան կարգով մէկ միլիոն անգամ աւելի սաստիկ են քան ուրաքիոմի արտադրած ճառագայթները : Անոնք կրցան հաստատել թէ՛ այս մարմինը նոր տարր մըն է , և կըրցան անջատել զայն իրեւ ջրմիական զուտ աղ մը : Ռասիոմի խիստ հետաքրքրաշարժ յատկութիւններէն մէկը ան է որ՝ բնախօսական ներգործութիւն մը ունի մարդու վրայ , այսինքն՝ աչքին , մորթին , և ջրային կեդրոններուն վրայ կ'ազդէ , և իբր ջրային կեդրոններուն ազդող , անդամալուծում և մահ առաջ բերէ : Իսկ այս ազդեցութենէն հիմա կ'աշխատուի օգուտ քաղել՝ բուժելու համար քաղցկեղը եւ լուբուս կոչուած մորթին վրայի վէրքը : Ռասիոմի պատրաստումը ջրմիական ամէնէն սուղ գործողութիւնն է աշխարհի վրայ , որովհետեւ ինը տրամ ռասիոմը կ'արժէ 16,500 Օսմ. ոսկի : Մ. Բիւռի 1895էն ի վեր ուսուցիչ է Բարիդի քաղաքագետութեան ճարտարական բնագիտութեան ու բնալուծութեան բարձր դպրոցին մէջ , եւ 1900էն ի վեր ալ կը դասախօսէ Ուրպօնի Համալսարանին մէջ , Մէկ քանի անգամ շահած է Ֆրանսայի Կաճառին գիտական մրցանակները , եւ այս տարի ալ , իր կնոջ հետ ստացաւ Տէյվի շքադրամը , որ

Հոնտոնի Արքայական Ընկերութիւն անուն Գիտական ամենաբարձր Ակադեմիային ամէնէն կարեւոր մրցանակներէն մէկն է։ Տիկին Քիււրի, որ լեհ է, Բարիզի Համալսարանէն Գիտութեանց Տոքթորի աստիճան ստացած է, եւ Սէվրի Վարժապետանոցին մէջ գիտական ճիւղերու դասախօս է։ Սդոքհոլմի Ակադեմիան, որուն նօպէլ յանձնած էր իր կտակին գործադրութիւնը, իր վերջին նիստին մէջ հռչակեց այս մրցանակները։ 1901ին Ռէօնդկէն էր որ շահեցաւ Բնագիտութեան մրցանակը, եւ 1902ին Հոլանտացի Լօրէնց։ Ռասիւմը կը խոստանայ Ռէօնդկէնի ճառագայթներուն չափ աղմուկ հանել գիտական աշխարհին մէջ եւ զայն մէկ ծայրէն միւսը յեղաշրջել։ Ռասիւմի գիտը կասկածել կուտայ թէ օր մը միջոցը պիտի գտնուի մէկ մետաղը ուրիշ մետաղի մը վերածելու, ինչպէս կապարը արծաթի, պղինձը՝ ոսկիի, իրագործելով Միջին Դարու ալքիմիստներուն բանդագուշական ձեռնարկը։ Եթէ այս գուշակութիւնը իրագործուի, ալ կարելի է երեւակայել անոր հետեւանքը։

ՀԵՐՊԵՐԴ ՍԲԷՆՍԵՐԻ

ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Իր փափաքին համաձայն, Հէրպերդ Սբէնսերի մարմինը այրուեցաւ Բշ. օրի Արարողութեանը՝ ոչ եպիսկոպոս մը եւ ոչ ալ ալ լորտ մը կար։ Բազմաթիւ սգաւորներ կառքերով հետեւեցան մարմինին փոխադրութեանը։ Հանգուցեալին աղգականներէն զատ՝ ծանօթ գիտնականներ ալ ներկայ էին։ Մինակ դիտելի էր որ Անգլիոյ մէջ ծանօթ անուն կրող անձնաւորութիւն մը չէր տեսնուեր հոն։ Թերեւս անոր համար որ շարունակ կ'արհամարհէր ակադեմական մեծարանքներու ցոյցերը եւ մանաւանդ անոր համար որ սկիզբէն ի վեր հակառակ խօսած էր Պոէրներու դէմ մղուած պատերազմին։

Երբ ծիրանեզոյն ծածկոցով մը պարուրուած դագաղը փռուին դրան առջեւ դուռեցաւ, Լէօնարտ Բրրդնի սակաւաթիւ յուզարկաւորներու ներկայութեանը՝ դամբանական մը խօսելով ըսաւ. — Այս պատուաբեր պարտաւորութիւնը կատարելու արժանիքը չունիմ ընաւ, գիտեմ ազ բանը, Հէրպերդ Սբէնսըր ուզեց որ զինքը մեծարող ու յարգող ուրիշ մէկը խօսի իր դամբանականը, բայց ձօն Մօրլի չորս տարուան անընդհատ եւ վերջապէս զինքը սպառող յոգնութիւններէ ետքը Սիկիլիոյ մէջ՝ Միջերկրականի ափունքներուն վրայ գնաց հանգըստանալ, եւ Սբէնսըրի մահուան գոյժը ուշ հասնելով իրեն, չկրցաւ ժամանակին հոս գտնուիլ։

«Այսօր ես ալ ընկճուած եմ այն մտածումով՝ որ կը ճնշէ նաեւ միտքը ներկայ ընտրեալ անձերուն որոնք հանգուցեալին հանդէպ իրենց ունեցած պարտաւորութիւնը կատարել եկած են։ Բայց, ես, Սբէնսըրի երկարամեայ բարեկամը, անձնական խօսք մը ընել ուզած ատենս, չեմ կրնար չհիշանալ, չսքանչանալ այն մարդուն վրայ՝ որ մեծ գործ մը ի գլուխ հանեց, այնչափ զօրաւոր գործ մը, զոր ուրիշ ոչ ոք չհամարձակէր ընել թերեւս։

«Հոյակապ էր իր գործը, զոր 1860ին պարզեց։ Սբէնսըր տկար ֆիզիքապէս եւ նիւթապէս, վերջէն բարւոքեց իր նիւթական վիճակը, բայց վատառողջ ու տկար մնաց մարմինը շարունակ, սակայն աշխարհի յեղաշրջման յստակ ու թափանցիկ պատկերի մը կազմութեան համար պէտք եղած հսկայ նիւթերը դուրս եկան անկէ։ Յարգա՞նք իրեն»։ Դամբանականէն ետքը դագաղը փռուին դուռէն ներս գլտորուեցաւ ու այրուեցաւ մարմինը Սբէնսըրի։

Վեր. Աւետիս Կոստանդեանի մահուան տարեդարձին առթիւ յիշատակի պաշտօն մը պիտի կատարուի, Պայպլ Հաուսի մատուռին մէջ, յառաջիկայ կիրակի, (14/27 դեկտ.) կէս օրէն ետքը։

Տե՛ր եւ Տե՛ր

Հ. ՍՏԵՓԱՆ Խ. ԻԻԹԻԻՃԵԱՆ

Տպագ. ՆՆԱՆ, Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

Պապը Ալի Գալստի Իգամ լրագրին դիմ քիւ 38

Կ'ուղէ՞ք ունենալ ըմպելի մը աման եւ սննդաբար ,
Կ'ուղէ՞ք խմել նեկաար մը հոսովեք եւ առողջաբար ,
Կ'ուղէ՞ք ամառուան աթիւղին օրերուն զովանալ ,
Գնեցէք եւ խմեցէք խառնուրդ քիւերը զուարդաբար :

ԵԱՎՐՈՒԵԱՆ ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ

Ընտր, աման եւ հոսովեք

Թ Է Յ Ե Ր

ԵԱՎՐՈՒԵԱՆ ԻՍԱԳՈՒԼԵԱՆ

Վանառասան

քիյի խառնուրդներ

Միտ աման ու բարմ

Կ . Պոլիս , Պահճէ Կարող , Ճէլալ Պէյ խան , Թիւ 10